

Linnéuniversitetet

Kalmar Växjö

C-uppsats i historia

Kommunala politikers representation

En analys av politiker i Gränna och Rogberga
landskommuner 1887-1907

Författare: Alexander Kalkowski
Handledare: Erik Wångmar
Examinator: Magnus Persson
Termin: HT15
Ämne: Historia
Nivå: C-uppsats
Kurskod: 2HI33E

Titel: Municipal politicians representation. An analysis of the politicians in Gränna and Rogberga rural municipalities 1887-1907.

Abstract

The essay examines how representative were politicians based on their financial position and changes in society were reflected in the municipal authorities in two rural municipalities Gränna and Rogberga during 21 years, between 1887- 1907. By reporting the taxes paid elected politicians, I try to figure out the social classes represented based on Max Weber's theory and on a longitudinal research design. The archive material in the Jönköping municipality City Archive limited time available for my investigation, namely Rogberga rural municipality was not "fyrkotalslängder" prior years in 1887. The fokus is on how are the political municipal records between owners and non-owners, and if there were politicians persons working outside agriculture. Municipal politicians' economic and social status are made by their incomes divided into three groups: those who paid up to 100 fyrkar in taxes, and between 100 and 200 fyrkar and those paid over 200 fyrkar in taxes. The number of tenants declines throughout the investigation period leading up to 1907 when improved their situation by law change. The investigation revealed dramatic changes in Gränna rural municipality during the year 1889 probably caused by an influenza epidemic that led to the economic decline and the municipality needed 16 years to achieve the same revenue as it had already in 1887. I came to the conclusion that the tenant was not represented and the among municipal politicians took little changes and some of them were selected during the investigation of future for 21 years. I made the same observatims made as Andrén, Hultqvist, Mellquist, Thulin and Wallin to data from Statistics Office for 1904 had shortcomings. The reform in 1862 that gave the right to vote in the country communes for tenant farmers did not improve their ability to participate actively in political life because they were drowned out by the voice of strong legal and natural persons. Systems that suspended the vast majority of the population to vote and gave the same voices that that paid "fyrkar" tax consisted until 1918.

Keywords

Financial position, owners, tenants, rural municipalities, municipal politicians, social classes.

Innehåll

1. Inledning	2
1.1. Syfte och frågeställningar	3
1.2. Avgränsningar	4
2. Forskningsläge	5
3. Teori	8
3.1. Primära och sekundära källor	10
3.2. Källkritik	10
4. Metod	13
4.1. Val av undersökningskommuner	14
5. Bakgrund	14
5.1. Kommunreformen 1862 för landskommuner	15
5.2. Rösträtten	16
6. Presentation av undersökningskommuner	18
7. Undersökning av valda politiker och deras ekonomiska ställning	19
1887	20
1889	21
1891	24
1893	25
1895	26
1897	27
1899	28
1901	29
1903	30
1905	31
1907	32
7.1. Antalet skattebetalare i undersökta kommunerna	34
8. Analys	35
9. Sammanfattning	40
Käll- och litteraturförteckning	42

1. Inledning

Uppsatsen undersöker hur representativa politiker var och om förändringar i samhället återspeglades i de kommunala myndigheterna i två landskommuner Gränna och Rogberga under 21 år, mellan åren 1887 och 1907. Ursprungligen önskade jag begränsa min undersökning till fyrktalslängder och kommunalstämmor men på grund av dramatiska och snabba förändringar i Gränna landskommun under åren 1888-1889 utökade jag det analyserade materialet med kyrkoböcker under hela undersökningstidens 21 år för båda undersökta landskommuner och för Gränna stadskommun protokoll från Stadsfullmäktige och Fattigvårdsstyrelse under fyra år 1887-1890 samt med tidningen *Jönköpings Posten* under tiden 1887-1907.

Under de tre nämnda åren, 1887-1889 i Gränna landskommun minskade kraftigt antalet arrendatorer, dödligheten bland bönder ökade med 10 % under två påföljande år och kommunen behövde hela 16 år för att uppnå högre inkomst än den som den hade redan 1887. Den ökade dödligheten bara hos bönder men inte hos arrendatorer samt minskad summa fyrk i Gränna landskommun visar tydligt på en ökad ekonomisk misär på grund av okända orsaker, troligen på grund av en influensaepidemi för vilkens förekomst finns ett empiriskt underlag.

Min uppsats ska betraktas som ett bidrag till att bättre förstå lokala kommunala självstyrelser under förra sekelskiftet. Jag tycker att det skulle vara intressant att titta på hur de kommunala politikerna reagerade under stora förändringar vid slutet på 1800-talet och början på 1900-talet när jordbruket förlorade sin roll som dominerande inkomstkälla på grund av den expansiva industriella utvecklingen. Christer Winbergs avhandling (1975) visar att en kraftig ökning av bondeklassen ledde till proletarisering på landsbygden orsakad av institutionella hinder för jordstyckning och av minskat näringsutrymme. Med näringsutrymme menas tillgång på ängs- och betesmarker samt möjlighet att använda binärningar till jordbruket.¹ Enligt docenten i historia Mats Morell vid Uppsala universitet växte jordbruksbefolkningen fram till 1880 men minskade sedan.² Med tanke på omfattande befolkningsrörelser från landsbygden till städer samt emigration främst till Amerika ska vara intressant att känna till om antalet skattebetalare minskade eller blev oförändrade i de två utvalda kommunerna med olika ekonomiska strukturer. Gränna landskommun hade juridiska personer i motsats till Rogberga landskommun.

¹ Winberg, C., *Folkökning och proletarisering. Kring den sociala strukturomvandlingen på Sveriges landsbygd under den agrara revolutionen*, Meddelanden från den Historiska institutionen i Göteborg, nr 10, 1975, 20.

² Morell, M., *Jordbruket i industrisamhället 1870- 1945*. Stockholm: Natur och Kultur / LTs Förlag, 2001, 14.

1.1. Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att undersöka hur representativa politiker var utifrån deras ekonomiska ställning och om förändringar i samhället återspeglades i de kommunala myndigheterna i två landskommuner, Gränna och Rogberga under 21 år, mellan åren 1887 och 1907.

Genom att redovisa vilka skatter som de förtroendevalda betalade försöker jag komma fram vilka samhällsklasser som representerades utifrån Max Webers teori och vilken socialgruppstillhörighet hade kommunala politiker med hjälp av en longitudinell methodsats.

Arkivmaterialet på Jönköpings kommun stadsarkiv begränsade tidsramen för min undersökning, eftersom det inte fanns fyrktalslängder för Rogberga landskommun innan år 1887.

Fokus ligger på hur de politiska kommunala posterna i landskommunernas styrelser fördelades mellan ägare och icke ägare, samt om det bland politiker fanns personer verksamma utanför jordbruket. Jag försöker även framställa kommunala politikernas ekonomiska och sociala status genom att dela deras inkomster i tre grupper: de som betalade upp till 100 fyrkar i skatt, respektive mellan 100 och 200 fyrkar samt de som betalade över 200 fyrkar i skatt. Den fördelning av antalet fyrkar i fyrktalslängder grundar sig på hur Statistiska Centralbyrån delade inkomster för år 1904. Då blev inkomster redovisade separat för juridiska och fysiska personer: upp till 100 fyrkar, mellan 100 och 200 fyrkar, över 200 fyrkar, för dem som hade 500 fyrkar, respektive 1000 fyrkar, 2000 fyrkar och 5000 fyrkar. Eftersom ingen i de två undersökta landskommunerna hade inkomst på eller över 2000 fyrkar använder jag den förenklade fördelningen bara i tre inkomstgrupper.³

Ambitionen är att ge en detaljerad bild av utvecklingen.

Utifrån mitt syfte och inledande frågeställning, avser jag med hjälp av Max Webers teori och en longitudinell methodsats använd av Anders Wigrens avhandling besvara följande mer precisa frågor.⁴

1. Vilken socialgruppstillhörighet hade kommunala politiker?
2. Vilket yrke hade de kommunala förtroendevalda personerna?
3. Fanns arrendatorer bland kommunala politiker?
4. Vilken var kommunala politikernas ekonomiska bakgrund?

³ Riksarkivet.se, uppgifter från Statistiska Centralbyrå för år 1904.

⁴ Månson P., *Max Weber* i Andersen, H. & Kaspersen, L. B., (red.), *Klassisk och modern samhällsteori*. Lund, , 2007, 77; Wigren A., *Från fyrk till urna. Om rösträtt, valdeltagande och politisk rekrytering i småländska byar 1875- 1946*. Kulturgeografiska Institutionen Stockholms Universitet B 67,1988, 44.

Med dessa fyra frågor hoppas jag att kunna bidra med en ny fokus på forskning rörande kommunala politikernas verksamhet vid förra sekelskiftet.

1.2. Avgränsningar

Uppsatsen har inte syftet att förklara hur dåvarande skattesystem fungerade. Jag ville begränsa mina otryckta källor till respektive landskommuns fyrktalslängder, digitaliserade kyrkoböcker och kommunalstämmoprotokoll. Eftersom antalet skattebetalare och invånare i Gränna landskommun minskade kraftigt under tiden 1887-1889 utökade jag undersökningen av otryckta källor med analys av Gränna stadskommuns Stadsfullmäktiges protokoll och Fattigvårdsstyrelseprotokoll under tiden 1887-1890, för att få en förklaring på vad som hade hänt. Jag begränsar min undersökning av otryckta material för landskommun Gränna till fyrktalslängder, kommunprotokoll och digitaliserat kyrkoarkiv för åren 1887-1907.

För Rogberga kommun begränsar jag undersökningen av otryckta material till fyrktalslängder och kommunprotokoll samt digitaliserat kyrkoarkiv för åren 1887-1907 i enighet med källredovisning. Undersökningen kompletteras med analys av tidningen *Jönköpings Posten* under tiden 1887-1907.

Jag undersöker bara politiker i kommunalnämndens styrelser i två landskommuner Gränna och Rogberga utifrån deras ekonomiska ställning med hjälp av Max Webers teori och en longitudinell metodansats.

Hur befolkningen ändrades i de två valda landskommunerna kommer jag redovisa bara för tiden 1892-1904 med hjälp av information från Statistiska Centralbyrån, eftersom uppgifter saknades för övriga undersökningstider. Jag kunde fastställa befolkningsändringar med hjälp av digitaliserade kyrkoböcker för hela undersökningsperioden för båda två landskommunerna men på grund av att det var mycket tidskrävande gjorde jag en begränsad demografisk undersökning bara för Gränna landskommun under tiden 1887-1889, för att få mer empiriskt underlag till varför där skedde så omfattande förändringar under år 1889.

Undersökningen grundar sig på det material som finns i Jönköping och på digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet. Undersökning av digitaliserade kyrkoböcker avgränsar jag till död- och begravningsböcker, födelse- och dopböcker, husförhörslängder och flyttningslängder för båda två landskommunerna. Jag undersökte inte kyrkoböcker för Gränna stadskommun på grund av begränsade resurser och tidsbrist.

2. Forskningsläge

I samband med 100-årsfirandet av införandet av kommunalreformen 1862 utgav Sveriges kommunförbund samlingsverket *Hundra år under kommunalförfattningarna 1862-1962*. Den omfattande boken är på över 800 sidor och den första delen *Kommunal verksamhet under nya lagar 1862-1900*, som behandlar tidsperioden 1862-1900 i en kronologisk ordning, är skriven av flera författare under redaktion av Sven Ulric Palme. Andra delen har titeln *Ansatser och nyorientering 1900-1920* och presenterar utvecklingen i kommunerna i början på 1900-talet. Texten från den första delen av verket med titeln *Kommunerna i den tidiga industrialismens samhälle* av Bengt Svensson uppger att industrialiseringen påverkade befolkningsstrukturen kraftigt. Ännu 1870 utgjorde jordbruksbefolkningen nära tre fjärdedelar av totalbefolkningen. Under 1880-talet skedde en absolut nedgång i allmogens antal.⁵ De mest väsentliga för den undersökningen är två texter skrivna av Sven Ulric Palme med titlar: *De första kommunalstämmorna* och *Kommunalordförande för hundra år sedan*.

Enligt Palme var de rikas övervikt i valet mycket stort så att många vanliga medborgare avstod från att delta i de kommunala valen.⁶ Den undersökning som jag ska genomföra behandlar de valda i två kommuner som i likhet med Palmes beskrivning ställdes framför liknande problem och arbetsuppgifter.⁷

Först 1898 beslutade riksdag att ingen får rösta på kommunalstämma för mer än 5000 fyrkar och inte heller för mer än 10 procent av hela landskommunens fyrktal. Proportionella val tillämpades med ingången av år 1910. I samband med den reformen uppger Palme att bolagsväldet i landskommunerna hade brutits. Det blev mer lockande för medborgare med låga inkomster att delta i politiska val.⁸

Forskare Bertil Johansson (1974) hade visat att röstetalet var avgörande om personerna utnyttjade sin rösträtt eller inte. Fler röster ledde till högre valdeltagande oavsett yrke.⁹

Einar D. Mellquist (1974) undersökte hur utredningarnas siffror om den kommunala rösträttens fördelning påverkade riksdagsdebatten 1862-1900 och

⁵ Svensson, B., *Kommunerna i den tidiga industrialismens samhälle* i S. U. Palme (red.), 1962, *Hundra år under kommunalförfattningarna 1862-1962*, 91; Palme, S. U., *De första proportionella kommunalvalen* i S. U. Palme (red.), 1962, *Hundra år under kommunalförfattningarna 1862-1962*, 231-232.

⁶ Palm (red.), 1962, 100-112.

⁷ Palme (red.), 1962, 127.

⁸ Palme (red.), 1962, 231-232.

⁹ Johansson, B., *Social differentiering och kommunalpolitik. Enköping 1863-1919*. Studia Historica Upsaliensia 59, Uppsala universitet, 1974, 33-78; Wigren 1988, 1

åsikterna i frågan. Han anser att siffermaterialet bara ger en del av sanningen och behöver kompletteras med annat material. Mellquist i enighet med flera andra forskare, påpekade brister i Statistiska Centralbyråns utredningar från åren 1871, 1892 och 1904.¹⁰ Mellquist påpekade att systemet grundat på fyrkar trots sina brister blev borttaget först 1918.¹¹

Christer Winberg (1975) publicerade en avhandling om den starka folkökningen på Sveriges landsbygd mellan cirka 1750 och 1850 som ledde till framväxt av ett stort jordlöst proletariat. Snabbare tillväxt av folkmängden än antalet hemmabruk var orsaken till proletariseringen. Eftersom industrier inte var lika mycket utvecklade som efter 1850, stannade de flesta kvar inom landsbygden. Även om Winbergs arbete behandlar det agrara samhället före 1887 ger den grunder om vad som hade hänt tidigare under 1800-talet och hjälper att bättre förstå utvecklingen som skedde under uppsatsens undersökningstid.¹²

Sven Lundkvist (1977) undersökte strukturella förändringar i det svenska samhället under tiden 1850-1920. Undersökningstiden sammanfaller tidsmässigt med uppsatsens omfattning och är därför mycket användbar. Det gamla agrarsamhällets förvandling innebar att ett relativt integrerat traditionellt samhälle bröts sönder under trycket av industrialiseringen.

Lundkvists avhandling uppger att inom jordbruket ökade den självägande bondeklassen och jordbrukets undergrupper minskade, d v s torpare och obesuttna. För flykten från jordbruket ansvarade främst obesuttna. Utvecklingen var inte heller likartad i olika län.¹³

Avhandling av Torkel Jansson (1982) presenterade samhällsförändringar under en längre tid, från 1850 till 1930, och uppgav att den ekonomiska utvecklingen under 1800-talet ledde till att de ekonomiskt starka ökade sitt ekonomiska och politiska inflytande:

Samhället fördyrades ständigt, och som systemet var konstruerat gavs de ekonomiskt starkaste det avgörande inflytandet. Man måste ha funnit för gott att också se till att man hade kontrollen över hela det kommunala maskineriet. Det kan också matematiskt illustreras hur de verkligt stora röstinnehavarnas (grupp A) ekonomiska och politiska betydelse ökade.(...) Då i motsvarande grad kategorierna hemmansägare/brukare/arrendatorer och torpare minskade i betydelse som skattebetalargrupper, skall detta sättas i samband med indragningarna av torp och arrendegårdar till godsen.¹⁴

Böndernas ställning som grupp i landskommuner förändrades däremot inte markant efter 1850 och bönderna hade behållit sitt inflytande. Med grupp A

¹⁰ Mellquist 1974, 115-116.

¹¹ Mellquist 1974, 322.

¹² Winberg 1975, 20.

¹³ Lundkvist, S., *Folkrörelserna i det svenska samhället 1850-1920*. 1977, 40.

¹⁴ Jansson, T., *Samhällsförändring och sammanslutningsformer. Det frivilliga föreningsväsendets uppkomst och spridning i Husby-Rekarne från omkring 1850 till 1930*, Studia Historica Upsaliensia 124, Uppsala, universitet, 1982, 95.

menade Torkel Jansson godsägare, industriidkare, präster och andra förmögna juridiska och fysiska personer.¹⁵

Historikern Carl-Johan Gadd (1984) redovisade att bönderna under 1800-talet fick en helt annan, mer inflytelserik politisk inställning än tidigare samtidigt som en ny underklass skapades – de obesuttna.¹⁶

Forskarna Gerger och Miller (1985) kom fram till att bönder utökade sin politiska roll vid förra sekelskiftet tack vare att de köpte sig fria från godsägare och bildade egna självständiga gårdar.¹⁷

Anders Wigrens avhandling (1988), skriven inom ämnet kulturgeografi, undersökte kommunala politiker under tiden 1875-1938 i landskommun Locknevi. Andelen invånare i Locknevi som var röstberättigade var mellan 13 och 18 procent under tiden 1892-1898. Politikerna hade möjlighet att styra antalet röstberättigade genom att ändra inkomstgränsen för rösträtt. I vilken utsträckning detta gjordes för att påverka antalet röstberättigade är svårt att visa. Enligt Wigren sålde de fattiga arbetarna sin rösträtt mot lägre skatt.¹⁸

Wigren delade befolkning i fem grupper: 1) godsägare, 2) präster, lärare och andra med akademiska titlar, 3) hemmansägare och arrendatorer, 4) hantverkare och torpare och 5) jordbruksarbetare, statare, undantagna och änkor/änklingar. Med undantagna menade han personer som var säsongarbetare utan fast jobb och boplats.¹⁹

Den till antal minsta befolkningsgruppen, godsägarna, prästerna och lärarna, ökade sin andel av politikerna samtidigt som de obesuttna utgjorde en allt mindre andel av politikerna. Under åren 1875-1918 förstärkte bönderna sin redan starka ställning bland kommunalpolitikerna och ökade sin andel från 60 procent till 77 procent i Locknevi. De etablerade grupperna av politiker - bönder och godsägare, förstärkte efter 1890 sin ställning på bekostnad av de obesuttna.²⁰

Tom Ericsson (1989) skrev en kritisk recension om Anders Wigrens avhandling och pekade på att författaren i flera fall inte redovisade var uppgifterna hämtades ifrån och på ett alltför snävt perspektiv presenterades resultatet eftersom det inte redovisades hur den kommunala rösträtten praktiserades i viktiga kommunala frågor som t ex hur behandlades att skatterna skulle fördubblas för att finansiera järnvägsbidraget. Rekrytering av kommunala politiker skedde från en begränsad grupp bestående av ekonomiskt starka personer. Bönderna dominerade det

¹⁵ Jansson 1982, 57 och 95.

¹⁶ Gadd 1984, 284-285.

¹⁷ Gerger, T. & Miller, R., *Social Change in 19th century Swedish agrarian century*, Stockholm. 1985, 25-39.

¹⁸ Wigren, A., *Från fyrk till urna. Om rösträtt, valdeltagande och politisk rekrytering i småländska byar 1875-1946*. Kulturgeografiska Institutionen, Stockholms Universitet B 67. 1988, 138.

¹⁹ Wigren 1988, 48.

²⁰ Wigren 1988, 67-6.

politiska livet under hela undersökningsperioden. Det var endast ett fåtal som deltog i beslutsfattandet på kommunalstämman.²¹

Harald Gustafsson (1989) analyserade förändringar i lagstiftning och deras tillämpning på landsbygden under perioden 1815-1876. Han är kritisk mot reformen 1862 och anser att det var endast namnbyte och inget genombrott. De magert bevarade kommunalnämndsprotokollen redovisar att kommunala politiker huvudsakligen hade sysslat med fattigvård.²²

Koncentration av makten hos rika ökade efter 1862. Kommuner med en stor och skötsam bondebefolkning utan överklass kunde bättre anpassa sig till de nya regelverken. Beslut diskuterades och konflikter löstes med hjälp av kompromisser. Eftersom Gustafssons avhandling behandlar problematiken fram till 1876 är den knappast användbar för min undersökning som startar 1887. Den har dock en del intressanta reflektioner om reformen 1862 och bidrar till att man bättre förstår allmogens situation under andra hälften av 1800-talet.

Lars Nyströms avhandling (2003) presenterar en extrem situation när en patron hade blivit en enväldig härskare i den medelstora kommunen Bjurum. Han analyserade förhållandena under längre tid, 1857-1917, vilket ledde till att kommunala angelägenheter drabbades när godsägare struntade i fattigvård, kyrka och skola. Situationen för invånare förbättrades först när patron gick bort och när lönerna höjdes tack vare konkurrensen utanför kommunens gränser. Situationen i Bjurum bidrog till att riksdagen 1898 begränsade antalet röster för en skattebetalare till högst 5000 eller till 10 procent av alla röster inom en kommun.²³

Erik Nydahls avhandling (2010) handlar om två kommuner Stigsjö och Ytterlännäs under tiden 1860-1930. Fokus ligger på hur politiken ändrades under tiden. I Stigsjö var det bönder som hade behållit makten och styrde den med sparsamma utgifter. I Ytterlännäs kom vänsterpolitiker till makten som var frikostiga med kommunala utgifter och förbättrade levnadsvillkor för fattiga.²⁴ Nydahls uppsats har liknande tematik som min eftersom den också tog upp beskattningspolitiken vid förra sekelskiftet.

3. Teori

Som en teoretisk grund valde jag den tyska historikern och sociologen Max Webers teorier om hur människor samspelar med varandra inom olika levnads aspekter och från Anders Wigrens avhandling, som använder en longitudinell

²¹ Ericsson, T., recension av Wigren Anders, *Från fyrk till urna. Om rösträtt, valdeltagande och politisk rekrytering i småländska byar 1875-1946* i *Svensk geografisk årsbok 1989* årg. 65, 220-225.

²² Gustafsson, H., *Sockenstugans politiska kultur. Lokal självstyrelse på 1800-talets landsbygd*. Stockholm, 1979, 77-103.

²³ Nyström, L., *Potatisriket. Stora Bjurum 1857-1917. Jorden, makten, samhället*, Göteborg 2003, 102-366.

²⁴ Nydahl, E., *I fyrkens tid. Politisk kultur i två Ångermanländska landskommuner 1860-1930*. Mittuniversitet, Härnösand, 2010, 47ff.

metodsats. Det är tänkt att de två metoder ska komplettera varandra och bidra till ett mera fullständigt resultat.²⁵

Utvecklingen av den politiska kulturen betraktade Weber som rationalisering av samhället som gör att människor kommer alltmer att bli benägna att följa den auktoritet som de uppfattar som legitim i förhållande till uppställda regler. Man kan tala om ”elitisering” som skapar nya ledande grupper som också tar den politiska makten. Max Weber delade samhället i tre klasser utifrån deras ekonomiska situation: en ägarklass, som definieras utifrån ägandet av produktionsmedel, en yrkesklass, som definieras utifrån möjligheter till avyttring av varor och tjänster på marknaden och en social klass, vilken definieras som totaliteten av klassituationer mellan vilka individuell eller generationsmässig mobilitet kan ske. Begreppet samhället står för området som vi studerar. Uppsatsens fält är den kommunalpolitiska scenen under 21 år när rösträtten bestämdes av storleken på den betalda skatten.

Fältet kan betraktas som en arena där människor från olika samhällsklasser konkurrerar med varandra för att åstadkomma bättre levnadsvillkor och makt.²⁶ Anders Wigrens avhandling har en longitudinell metodansats vilket innebär att ett antal observationsår valts ut för vilka fyktalsinnehavet, den politiska rekryteringen och valdeltagandet analyserats. Jag analyserar också fyrktalinnehavet, den politiska rekryteringen och politikernas ekonomiska ställning och deras socialgruppstillhörighet med hjälp av en longitudinell ansats. Av praktiska och tidsekonomiska skäl valde jag ut ett antal observationsår, varannat år, under perioden 1887-1907. Ambitionen är att ge en detaljerad bild av utvecklingen.

Anders Wigren uppger att vid historiska undersökningar blir många intressanta frågeställningar omöjliga att besvara, beroende på att forskaren är hänvisad till de skriftliga handlingar som lämnats till eftervärlden. Wigren skriver vidare att: Omfattningen och kvaliteten på källmaterialet blir då avgörande för vad som kan beskrivas.²⁷

Gränna och Rogberga landskommuner har kvarlämnat ett nästan heltäckande källmaterial.

Med hjälp av ovan nämnda teoretiska åtagande hoppas jag kunna framställa på vilka politiska grunder valdes representanter i Gränna och Rogberga kommuner. Ursprungligen hade jag som målsättning att med hjälp av antalet betalande skatt från fyrktalslängder framställa hur befolkningen ändrades i de undersökta kommunerna. Det är möjligt att göra med hjälp av digitaliserade kyrkoböcker men de sist nämnda kom till hjälp att tyda politikernas namn eftersom många av

²⁵ Månson, P., *Max Weber* i Andersen, H. & Kaspersen, L. b.,(red.), *Klassisk och modern samhällsteori*. Lund, 2007, 77; Wigren 1988, 44.

²⁶ Månson, P., *Max Weber* i Andersen, H. & Kaspersen, L. b.,(red.), *Klassisk och modern samhällsteori*. Lund, 2007, 77-80.

²⁷ Wigren 1988, 44- 45.

dem var svåra att avläsa och tog i anspråk det mesta av undersökningstiden. Det ledde till att tiden inte räckte för att undersöka hur befolkningen ändrades mellan 1887 och 1907. Dessutom är tillgång till datorer som är kopplade till Riksarkivet begränsad i Jönköping och man måste boka tid för att få tillgång till Internet utan limitation. Det visade sig vara omöjligt att fastställa befolkningsändringar med hjälp av endast fyrktalslängder, eftersom skatt betalades i Sverige bara av cirka 10 procent av befolkningen 1871 i genomsnitt och den situationen förändrades inte heller markant under undersökningstiden 1887-1907. Detta ger en information om hur lagar begränsade rösträtten. De flesta som var fattiga betalade ingen skatt och det ledde till att de inte fick rösta.²⁸

Den demografiska undersökningen gjorde jag bara för Gränna landskommun under en begränsad tid 1887-1889 eftersom det under 1889 skedde omfattande strukturella förändringar just i den landskommunen. Varje handskrivna bokstav och bokstavskombination kan tolkas på mer än tjugo olika sätt.

Informationen om hur befolkningen ändrades under tiden 1892-1904 fick jag från Statistiska Centralbyrån publicerade i BiSOS (*Bidrag till Sveriges officiella statistik*).²⁹

De teoretiska grunderna är att jag önskade undersöka två kommuner med olika ekonomiska och sociala strukturer samtidigt som båda var jordbruksbygder.

3.1. Primära och sekundära källor

Primära källor är Kommunalstämmaprotokoll, Fyrktalslängder Stadsfullmäktiges Protokoll, Fattigvårdsstyrelse protokoll och digitaliserade kyrkoböcker. Sekundära källor är digitaliserade statistiska uppgifter från Statistiska Centralbyrån och allt använt i uppsatsen litteratur samt tidningen på mikrofilmer *Jönköpings Posten*. Eftersom statistiska uppgifter från Statistiska Centralbyrån och BiSOS grundades på kommunala fyrktalslängder är de också sekundära källor.

3.2. Källkritik

Gränna och Rogberga landskommuner kvarlämnade nästan heltäckande källmaterial, som av samtiden användes för de ändamål som jag tänker använda dem, det vill säga för att registrera fyrktalsinnehavet och den politiska rekryteringen. Vid analysen av fyrktalsinnehavet använder jag fyrktalslängder som består av, skrivna varje år, förteckningar över vilka fysiska och juridiska personer som ägde fyrktal. Längderna anger personens namn, namn på ägda fastigheter, taxerad inkomst för inkomst från jordbruket och för utanför jordbruket, och antalet fyrktal för varje innehavare samt för en del uppgifter om yrke. Personens yrke, adress och födelseår samt när denne köpte eller sålde en

²⁸ Melquist 1974, 112-115.

²⁹ Riksarkivet.se, 2015-11-20.

fastighet och när han flyttade in eller ut från landskommunen finns i digitaliserade kyrkoböcker.³⁰

Jag framställde även om politikerna var ägare eller arrendatorer och deras yrke om det fanns sådan information. Kyrkoböcker gav mycket information men var svåra att avläsa liksom övriga handskrivna dokument. De kommunala protokollen 1887-1907 har varit huvudkällan vid identifieringen av kommunalpolitikerna. Dock vid flera fall kunde jag inte tyda politikernas namn varken i kommunala protokollen eller i fyrktalslängder. Då blev jag tvungen forska i kyrkoböcker och leta efter namn på fastigheter som ägdes av politikerna och stod i fyrktalslängder för att kunna identifiera de sökta personerna.

I husförhörslängder brukade stå information ”nämndeman” eller ”ledamot” som informerade om att den personen var en kommunal politiker och även stod ofta uppgifter om yrke och om det var en ägare eller en arrendator. I fyrktalslängder för Rogberga landskommun fanns uppgifter om skattebetalare var ägare, arrendatorer eller arbetare. Däremot i fyrktalslängder för Gränna landskommun saknades information om skattebetalare ägde en fastighet eller inte.

Informationen om vilka samhällsklasser de tillhörde och vilken socialgruppstillhörighet hade skattebetalare i Gränna landskommun blev jag tvungen hämta från digitaliserade kyrkoböcker.

Eftersom befolkningen i Gränna landskommun minskade med 311 personer liksom skatteintäkter från 17430 fyrkar – år 1887 till 16100 fyrkar – år 1889 och kommunen behövde hela 16 år att uppnå samma fyrktalstal som 1887 kände jag mig tvungen att undersöka vad som hade hänt under samma tid 1887-1889 i grannkommunen Gränna stadskommun. Jag bestämde mig för att titta i Grännas Stadsfullmäktiges protokoll och i Fattigvårdsstyrelsens protokoll under tiden 1887-1890.

Källmaterialet till de två valda kommunerna finns på Jönköpings kommuns stadsarkiv. De källor som jag använt mig av är *Valstatistik om kommunala rösträtten för åren 1892 och 1904* samt kommunalstämmoprotokoll, fyrktalslängder och digitaliserade kyrkoböcker för Gränna och Rogberga landskommuner från Rikets arkiv på Internet. De digitaliserade kyrkoböcker som jag gick igenom bestod av: husförhörslängder och församlingsböcker, in- och utflyttningslängder, födelse- och dopböcker, död- och begravningsböcker samt lysnings-och vigselböcker. För Gränna stadskommun använde jag stadsfullmäktiges protokoll och Fattigvårdsstyrelse protokoll. Källmaterialet var alltså inget hinder för undersökningen och det finns inga skäl för att ifrågasätta deras källvärde. Källorna var samtida för de uppgifter som de handlade om och jag tänker använda dem i samma syfte som de var avsedda att användas för. Kommunalstämmoprotokollen skapades för att kunna redovisa vad som hade hänt under kommunens politiska träffar och där visades vilka som valdes till

³⁰ Fyrktalslängder för Gränna och Rogberga landskommuner 1887-1907 samt för Gränna stadskommun 1887-1890.

kommunens olika uppdrag. Fyrktalslängderna dokumenterade för varje skattebetalare hur många röster man ägde samt skatt och taxering. Det resulterar i att källkritiskt är materialet mycket trovärdigt.

Jag hade ambitionen att undersöka längre tidsperiod än 21 år men källmaterialet gjorde att jag valt att börja undersökningen år 1887. Det fanns nämligen inte fyrktalslängder för Rogberga landskommun för tidigare år än 1887 i Jönköping. Den naturliga slutpunkten blir år 1907 eftersom då upphörde fyrktalslängder för Rogberga. I fyrktalslängder för Gränna landskommun fanns inte uppgifter om ägarförhållandena. Jag var angelägen att jämföra två olika kommuner: en med juridiska personer och en utan juridiska personer för att de med juridiska personer brukade ha en hög koncentration av rösträtter till få invånare i kommunen. För den tiden som jag önskade undersöka vid förra sekelskiftet hade de flesta av kommunerna juridiska personer och det begränsade mina valmöjligheter. De kommunala protokollen har varit huvudkällan vid identifieringen av kommunalpolitikerna. De politiska förtroendemännen under undersökningstiden valdes av kommunalstämman. Det finns inte några skäl att misstänka felaktigheter i detta källmaterial som är det som utger sig att vara (äkta), skrivet samtidigt och uppfyller tidssambandskriteriet, är oberoende eftersom det var allmänna handlingar tillgängliga för allmänheten och som kunde kontrolleras av invånare, tendensfria eftersom de presenterade verkligheten och var godkända av förtroendevalda kommunala politiker. Fyrktalslängder, kommunalstämmoprotokoll, stadsfullmäktiges protokoll och fattigvårdsstyrelsens protokoll uppfyller de fyra källkritiska principerna i enighet med Torsten Thuréns uppgifter: äkthet, tidssamband, oberoende och tendensfrihet.³¹

Jag valde att undersöka vartannat år trots att en mandatperiod för kommunala politiker varade i regel i fyra år under denna tid. Det är motiverat med att enstaka politiker var verksamma bara under korta tidsperioder som t ex industrimannen och företagaren Olle Laurén var en ledamot i den kommunala nämnden i Gränna landskommun bara under år 1895. Det är oklart varför Laurén blev i tjänst som en kommunal politiker under så kort tid eftersom jag inte hittade information varför han avgick i de för mig tillgängliga dokumenten. De valda politiska representanterna som jag bestämde mig för att undersöka är de som valdes till ordförande, vice ordförande och samtliga representanter inom kommunala nämnden. Varken i fyrktalslängder, kommunalstämmoprotokoll eller i kyrkoböcker fanns information om viceordförandena. Eftersom i materialet om de båda två valda kommunerna fanns inga uppgifter om viceordförandeposter redovisas det inte heller i uppsatsen. Man valde att tillsätta olika antal personer inom kommunalnämnden, i Gränna mellan fyra och sex ledamöter och i Rogberga mellan fem och sju ledamöter och deras antal varierade under undersökningstiden. Under undersökningstidens 21 år var i de

³¹ Thurén, T., *Källkritik*. 2003, 11.

båda valda kommunerna verksamma cirka 40 politiker och av dem kunde jag avläsa med stor möda alla namnen på kommunala förtroendevalda. Avläsning av politikernas namn komplicerades på grund av att under undersökningstiden förekom cirka ett 10-tal olika skribenter i varje kommun som hade skrivit på mycket varierande sätt och med olika handstilar.

4. Metod

Uppsatsens metod grundar sig på Max Webers teori och på en longitudinell metodansats använd av Anders Wigren i avhandlingen om en småländsk jordbruksbygd Locknevi.³²

För att kunna bedöma politikernas ekonomiska ställning delade jag deras inkomster i tre grupper: de som betalade upp till 100 fyrkar, andra som betalade mellan 100 och 200 fyrkar samt de som hade skatt med över 200 fyrkar. Den ekonomiska fördelningen grundar sig på en fördelning verkställd av Statistiska Centralbyrån på grundval av röstlängder i städer och landskommuner från år 1904. Där redovisades separat, fysiska och juridiska personer med inkomster upp till 100 fyrkar, 200 fyrkar, 500 fyrkar, 1000 fyrkar, 2000 fyrkar och 5000 fyrkar.³³

I min uppsats valde jag den förenklade fördelningen i tre grupper för att ingen hade inkomst på eller över 2000 fyrkar.

Eftersom källmaterialet redovisade fyrktalet i två kategorier, dels jordbruksfyrk och en annan fyrk, gör jag det också. Jordbruksfyrk står för de fyrkar som man fick antingen för satt jord eller jordbruksfastigheter. Annan fyrk står för fyrkar man fick från andra fastigheter eller inkomst av något annat slag än från jordbruket. De uppgifterna utgör grunder för analys utifrån tabellerna och hjälper bland annat att fastställa när inkomsterna från jordbruket blev mindre i respektive kommun och andra inkomster blev större osv. Jag försöker även framställa varje politikers typ av kapitalinnehav; om det var från jordbruket eller från andra verksamheter. Frågan om arrendatorers representation i det kommunala politiska livet aktualiserades genom att jag kom fram till att den blev försummad i hittills gjorda historiska undersökningar. Torkel Jansson, i avhandlingen om samhällsförändringar, kom fram till att arrendatorer liksom andra grupper som hemmansägare, brukare och torpare minskade i betydelse som skattebetalare och på grund av det avtog också deras politiska inflytande. Janssons redovisning är svår att förstå eftersom han placerade hemmansägare, brukare, arrendatorer och ägare tillsammans i en grupp (grupp B).³⁴ Min undersökning är främst kvantitativ med kvalitativa inslag.

³² Månson, P., *Max Weber* i Andersen, H. & Kaspersen, L. b.,(red.), *Klassisk och modern samhällsteori*, Lund, 2007, 77-80; Wigren, A., 1988, 44.

³³ Riksarkivet.se, uppgifter från Statistiska Centralbyrån från år 1904.

³⁴ Jansson 1982, 57 och 95.

4.1. Val av undersökningskommuner

Valet av kommuner är gjort med stor omsorg för att deras socioekonomiska sammansättningar ska kontrastera mot varandra. Gränna landskommun hade ett samhälle med starka ekonomiskt juridiska personer och med varierande verksamheter. Gränna var indelad fram till 1951 i en stadskommun och en landskommun.³⁵

Jag valde att undersöka Gränna och Rogberga landskommuner för att förhållandena mellan statlig och landskommun skilde sig markant. I städer som Johansson (1974) och Persson (1984) studerade var andelen av röstberättigade invånare mellan 26 och 30 procent under tiden 1892-1898 och betydligt högre än i jordbruksbygden Locknevi samma tid som hade bara mellan 13 och 18 procent (enligt Wigrens undersökning 1988).³⁶

Däremot hade Rogberga kommun ett utvecklat jordbruk och inga alls juridiska personer. Jag hoppas att utifrån den socioekonomiska utvecklingen ska jag kunna dra slutsatser hur det ändrades eller hur den politiska representationen blev bestående i de två utvalda kommunerna under 21 år vid förra sekelskiftet. Valet av dessa kommuner gjordes av både praktiska och teoretiska utgångsoverväganden. Det praktiska är att källmaterialet till kommunerna finns på Jönköpings stadsarkiv. De teoretiska grunderna är att jag önskade undersöka två landskommuner med olika ekonomiska och sociala strukturer. Dessa två kommuner valdes med hjälp av *Bidrag till Sveriges officiella statistik (BiSOS)*, där finns valstatistik för åren 1871, 1892 och 1904. Med stöd av detta material kunde jag välja två kommuner med tydliga skillnader. De valda kommunernas lokalisering i samma Jönköpings län saknar betydelse. Det relevanta är kommunernas ekonomiska och sociala olikheter under undersökningstiden 1887-1907. Under 1880-talet fanns nämligen inga juridiska personer i Rogberga kommun; däremot i Gränna landskommun fanns juridiska personer (aktiebolag och andra bolag) med rösträtt cirka 600 från det totala cirka 12000 fyrkägare.

5. Bakgrund

Undersökningstiden av kommunala politiker planerades tidsmässigt utifrån statistiska utredningar om den kommunala rösträttsstatistiken verkställda av Statistiska Centralbyrån på grundval av röstlängder i landskommuner från åren 1871, 1892 och 1904. Denna statistik kritiserades av flera forskare för att den inte alltid stämde med undersökta kommunala fyrktalslängder som redovisade

³⁵ Riksarkivet.se

³⁶ Johansson, B., *Social differentiering och kommunalpolitik. Enköping 1863- 1919*. Studia Historica upsaliensia 59, 1974, 33-78; Persson, L. K., *Arbete, politik, arbetarrörelse: En studie av stenindustrins Bohuslän 1860-1910*, Göteborg 1984, 22-75; Wigren 1988, 138.

alla skattebetalares namn, ägda eller arrenderade fastigheter och hur mycket de hade betalat i skatt.³⁷

Därför var jag angelägen att göra en undersökning som skulle omfatta alla tre nämnda statistiska utredningar för att få veta hur väl de stämmer med kommunala fyrktalslängder som de grundade sig på.

Tyvärr var fyrktalslängder för Rogberga landskommun endast tillgängliga i Jönköpings kommunala stadsarkiv från år 1887 och det begränsade min tidsram för undersökningen. Jag jämförde dock uppgifter från fyrktalslängder med statistiska utredningar gjorda under år 1892 och 1904 för Gränna och Rogberga landskommuner.

5.1. Kommunreformen 1862 för landskommuner

1862 års kommunallag utökade antalet människor som kunde rösta kommunalt genom att sänka krav för rösträtt till 5 fyrkars i minimuminkomst samt ge kommunal rösträtt för arrendatorer och bestämma att ingen skulle få rösta mer än 1/20 av det totala röstetalet i kommunen.³⁸

Den liberala kommunreformen 1862 bestämde den kommunala självstyrelsens omfattning och kompetens samt ökad kommunal självstyrelse bidrog till decentraliseringen av den politiska makten. Den nya kommunens uppgifter var främst att sköta invånarnas ordnings- och hushållningsangelägenheter.³⁹

Kommunens funktioner bestod av beslutande, förvaltande och verkställande institutioner. Kommunalstämman var beslutande och kommunalnämnden var förvaltande och verkställande. Kommunalstämman leddes av en ordförande som valdes till ämbetet liksom vice ordförande och övriga ledamöter för fyra år. Kommunalnämnden kunde ha högst elva medlemmar.⁴⁰ Kommunerna fick rätt att beskatta sina medlemmar. Inkomst av tjänst, kapital och fastighetsinnehav var beskattningsbara och låg till grunden för beräkning av antalet röster. Även juridiska personer hade rösträtt. Rösträtten graderades proportionellt mot skatten. De inkomsttagare som inte tjänade över 300 kronor år 1863 hade ingen rösträtt. Detta belopp ändrades 1883 till 500 kronor. Röstbestämmelserna ändrades flera gånger efter 1862.⁴¹

³⁷ Mellquist 1974, 115-116.

³⁸ Mellquist 1974, 5.

³⁹ Kaijser F. *1862 års kommunalförordningar* i Palme, S. U., (red.), *Hundra år under kommunalförfattningarna 1862-1962*, 1962, 54.

⁴⁰ Palme, S. U., *De första proportionella kommunalvalen* i S. U. Palme (red.), 1962, *Hundra år under kommunalförfattningarna 1862-1962*, 231-232.

⁴¹ Wigren, A., *Från fyrk till urna. Om rösträtt, valdeltagande och politisk rekrytering i småländska byar 1875-1946*, Kulturgeografiska Institutionen Stockholms Universitet B 67, 1988, Stockholm, 4-5 och 138.

För att motverka att röststarka personer alltigenom kunde kontrollera en kommunalstämma eller allmän rådstuga infördes redan 1869 ett tak på högst två procent av samtliga röster och inte mindre än 100 röster per person, den så kallade 100-gradiga skalan. Den gällde dock bara i stadskommuner.⁴²

Landskommuner fick den 100-gradiga skalan först år 1900.⁴³

Riksdagen införde 1907 proportionella kommunalval som trädde i kraft först med ingången av år 1910. För att begränsa röstkoncentrationen bestämdes 1909 antalet röster för en person till högst 40.⁴⁴

I äldre forskning brukade 1862 års kommunalförfattningar betraktas som genomgripande eftersom de reducerade prästernas och statens inflytande och rösträttens gradering baserades på både förmögenhet och inkomst. Även bolag och andra juridiska personer hade rösträtt, men denna utövades för arrenderade fastigheter av arrendatorn, inte av ägaren.⁴⁵

Dock hade arrendatorer en utsatt situation tills det kom lag 1907 som klart reglerade förhållandet mellan ägare och arrendatorer.⁴⁶

Klart negativ till reformen 1862 är historikern Harald Gustafsson som anser att den bevarade samma odemokratiska struktur och stärkte den politiska ställningen för de rika på bekostnad av de fattiga.⁴⁷

5.2. Rösträtten

För att erhålla rösträtt måste skatten varit betald de senaste tio åren innan varje val uppger Anders Wigren.⁴⁸

1863 kopplades fyrktalet loss från mantalssättningen. Ändå blev inte fyrktalet direkt proportionellt mot beskattningen. Innehavare av jordbruksfastigheter påfördes en fyrk per 5 öres beskattning, andra inkomsttagare en fyrk per 10 öres bevillning. Det betydde större skatt för jordbrukarna men ledde också till ett större inflytande på kommunalstämmorna, eftersom den kommunala rösträtten graderades efter fyrktalet. Fram till 1892 utgick den statliga skatten med 1 procent av den sammanräknade inkomsten. Då ändrades fyrktalsättningen direkt proportionellt mot beskattningen och blev lika för alla skattebetalare.

⁴² Nilsson, L. & Forsell, H., *150 år av självstyrelse. Kommuner och landsting i förändring*, Sveriges kommuner och landsting, 2013, 275.

⁴³ Mellquist 1974, 114.

⁴⁴ Wigren 1988, 5; Nilsson och Forsell 2013, 276.

⁴⁵ Carlsson, Sten, *Bonden som politiker 1809 – 1866* i Enoch, Ingers (red.) *Bonden i svensk historia*, Lantbruksförbundets Tidskrifts Aktiebolag, Stockholm 1956., 305-306.

⁴⁶ Carlsson, Sten, *Bonden och industrialismen 1867– 1914* i Enoch, Ingers (red.) *Bonden i svensk historia*, Lantbruksförbundets Tidskrifts Aktiebolag, Stockholm 1956., 312.

⁴⁷ Gustafsson, Harald. 1979. *Sockenstugans politiska kultur. Lokal självstyrelse på 1800-talets landsbygd*. Stockholm: Stadshistoriska institutet, 77-103.

⁴⁸ Wigren 1988, 5.

1898 beslöts att ingen skulle få rösta för mer än 5000 fyrkar och heller inte för mer än tiondelen av hela landskommunens fyrktal.⁴⁹

Det fanns kommuner fram till 1898 där en enda förmögen patron bestämde allt i kommunen, t ex Paul Jönsson i Bjurums kommun, potatiskungen, vilken framställde brännvin, hade 87 procent av rösterna och stod samtidigt för ungefär 80 procent av skatteunderlaget.⁵⁰

Från 1869 hade alla fysiska personer, män och kvinnor, som var myndiga och svenska medborgare samt svenska juridiska personer, det vill säga bolag, aktiebolag, menigheter, sterbhus, m.fl. kommunal rösträtt. Till menigheter räknades t ex staten, kommuner, kyrkor, universitet, akademier, skolor, stiftelser av olika slag och föreningar.⁵¹

En del kommuner införde personliga avgifter, lika för alla oavsett inkomst, men för dessa kommunalskatter fick man ingen rösträtt. För vissa landsdelar, t ex i Kopparbergs län, gällde speciella regler om röstberäkning. Det betyder att lagen från 1869 med den så kallade 100-gradiga skalan inte tillämpades i alla svenska kommuner.⁵²

Företag som aktiebolag spelade betydande roll och var en maktfaktor ty den hade rösträtt i egenskap som juridisk person. 1871 hade i Sverige bara cirka 10 procent av befolkningen rösträtt i landskommuner och 18 procent i städer.⁵³ Först 1891 begränsades rösträtten och möjligheten för juridiska personer och även för fysiska personer som var delägare i aktiebolagen att kunna höja beskattning i en kommun genom att införa en spärr för ensam majoritet. Innan dess finansierade flera juridiska personer uppbyggnad av egna bolag med hjälp av allmänna kommunala skattemedel.⁵⁴

Den största röstägaren i Sverige år 1892 var Ljusne Woxna AB i Söderala i Gävleborgs län som hade 48114 fyrkar för skogsinnehav och sågverksdrift.⁵⁵

Den största röstägaren i Småland år 1892 var Husqvarna Vapenfabriks AB som hade 13452 fyrkar. I Småland fanns ytterligare två bruk och två storgodsägare som hade samma år 1892 över 5000 fyrkar. Det visar tydligt att det pågick

⁴⁹ Palme, S. U., *De första kommunalstämmorna* i S. U. Palme (red.), 1962, *Hundra år under kommunalförfattningarna 1862-1962*, 111-112.

⁵⁰ Nyström, L., *Potatisriket. Stora Bjurum 1857-1917. Jorden, makten, samhällen*, 2003, Avhandlingar från Historiska institutionen, Göteborgs universitet, 33, 148-149.

⁵¹ Mellquist, E., *Rösträtt efter förtjänst. Riksdagsdebatten om den kommunala rösträtten i Sverige 1862-1900*, Stadshistoriska institutet, Stockholm, 1974, 112; Wängmar, E., 2005. *Att skriva stads- och kommunhistoria. En handledning för forskning med stads- och kommunhistoriskt källmaterial*. Stockholm: Stockholms universitet, Historiska institutionen, 95.

⁵² Mellquist 1974, 113-114.

⁵³ Mellquist, 1974, 112-115.

⁵⁴ Mellquist 1974, 197.

⁵⁵ Mellquist 1974, 136.

koncentration av kapitalet till några få juridiska och fysiska personer under 1890-talet. Det skedde efter den kommunala reformen 1862 och införda spärren för ensammajoritet år 1891.⁵⁶

6. Presentation av undersökningskommuner

Både Gränna och Rogberga landskommun låg i Småland och idag ingår båda i Jönköpings kommun. Gränna stad var fram till 1971 en kommun i Jönköpings län. Gränna stad bildades 1652 genom en utbrytning ur socknen. Gränna landskommun var lokaliserad vid Vättern och nordöst från Jönköping. Rogberga landskommun ligger sydöst om Vättern. Under undersökningstidens 21 år ökade kraftigt koncentration av makten i båda kommunerna. Under 1892 hade i Gränna juridiska personer 650 röster och i Rogberga inga alls. Valstatistik från 1892 stämmer väl med undersökta fyrktalslängder för Gränna landskommun och Rogberga landskommun.⁵⁷

Under 1904 hade Grännas juridiska personer kvar 650 röster samt fanns det två personer som hade var och en 2000 röster av sammanlagda 18636 röster enligt valstatistik för år 1904. I Rogberga under 1904 fanns juridiska personer med 488 röster och två fysiska personer med var och en 2000 röster av sammanlagda 14872 röster enligt valstatistik för år 1904. I Gränna under 1904 fanns också två fysiska personer med 2000 röster var och en enligt Statistiska Centralbyrån.⁵⁸ Tyvärr stämmer inte valstatistik för år 1904 med uppgifter från fyrktalslängder för de båda två undersökta landskommunerna, eftersom under hela undersökningstiden inte fanns varken fysiska eller juridiska personer med 2000 fyrkar.⁵⁹ Min undersökning grundar sig på uppgifterna från avlästa fyrktalslängder eftersom de verkar vara mer trovärdiga i enighet med vad som påpekades tidigare av flera andra forskare om brister i statistiska redovisningar för år 1904.⁶⁰ Sammanlagt de rika eller de som hade över 200 fyrkar i Rogberga landskommun, hade cirka 5000 röster av 16200 eller 32,4 procent av alla röster i kommunen. De rika hade 1904 i Gränna landskommun också cirka 5000 röster av 18636 eller 26,8 procent av alla röster. Helt två olika kommuner har blivit lika 1904 eftersom de fick var och en mindre grupp invånare och juridiska

⁵⁶ Mellquist 1974, 134.

⁵⁷ Riksarkivet.se, uppgifter från Statistiska Centralbyrån från år 1892.

⁵⁸ Riksarkivet.se, uppgifter från Statistiska Centralbyrån från år 1904.

⁵⁹ Jönköpings Stadsarkiv, Fyrktalslängder för Gränna och Rogberga landskommuner från åren 1887-1907.

⁶⁰ Andrén G. *Tvåkammerssystemets tillkomst och utveckling. Sveriges riksdag, del2:9*. Stockholm 1937, 212ff; Hultqvist P. *Riksdagsopinionen mot ämbetsmannaintressena från representationsreformen till 1880-talets början*. Göteborg: Göteborgs universitet 1954, 126ff; Mellquist 1974, 115-116.

personer som blev mer förmögna och ägde cirka en tredjedel av kapitalet i de två undersökta landskommunerna.⁶¹

Tabell 1: Folkmängd, antal alla kyrkägare, antal kyrkägare från jordbruket. Gräna och Rogberga landskommun 1892.

Kommun 1892	Folkmängd	Antal alla kyrkägare	Antal kyrkägare från jordbruket
Gräna landskommun	2947	16336	13929
Rogberga landskommun	1751	12096	8526

Källa: BiSOS R, valstatistik 1892, Jönköpings kommuns stadsarkiv, fyrktalslängd för år 1892.⁶²

Tabell 1 stämmer helt med uppgifter från fyrktalslängder.

Tabell 2: Folkmängd, antal alla kyrkägare, antal kyrkägare från jordbruket. Gräna och Rogberga landskommun 1904.

Kommun 1904	Folkmängd	Antal alla kyrkägare	Antal kyrkägare från jordbruket
Gräna landskommun	3177	18636	15171
Rogberga landskommun	1833	14872	8544

Källa: BiSOS R, valstatistik 1904.⁶³

Tabell 2 stämmer bara för Gräna landskommun. För Rogberga landskommun uppger tabell 2 för lågt antal; alla kyrkar var i verkligheten 16200 under året 1904.⁶⁴

Folkmängden under 12 år (1892-1904) har ökat i båda kommunerna enligt valstatistiken: i Gräna kommun med 7,8 procent och i Rogberga kommun med 4,7 procent. Båda två undersökta kommuner gick emot den allmänna trenden i riket som var att befolkningen minskade i landskommuner efter år 1880.⁶⁵

Med tanke på att under den tiden skedde kraftig flykt från landsbygden till stora städer med expansivt ökande industrier stämmer det ganska väl med den dåvarande verkligheten. Båda undersökta kommuner hade fortfarande sin huvudinkomst från jordbruket men i Rogberga kommun stagnerade inkomsten från jordbruket och ökade kraftigt i stället inkomst från industrier, från 3570 (år 1892) till 7656 (år 1904), med hela 214,5 procent enligt fyrktalslängder. Den expansiva utvecklingen av industrier kan vara en förklaring varför befolkningen ökade i Rogberga landskommun.

7. Undersökning av valda politiker och deras ekonomiska ställning

Information om politikernas yrke och om de var arrendatorer, arbetare eller ägare i Gräna landskommun hämtades från kyrkoböcker för åren 1887-1907 från

⁶¹ Jönköpings Stadsarkiv, Fyrktalslängder för Gräna och Rogberga landskommuner från år 1904.

⁶² Riksarkivet.se, 2015-11-20

⁶³ Riksarkivet.se, 2015-11-20.

⁶⁴ Jönköpings Stadsarkiv, Fyrktalslängder för Gräna och Rogberga landskommuner från år 1904.

⁶⁵ Morell 2001, 14; Riksarkiv.se, uppgifter från Statistiska Centralbyrån från åren 1892 och 1904.

<Riketsarkiv.se>. För Rogberga kommun fanns information om ägandeförhållanden i fyrktalslängderna.

I min undersökning definierar jag som låginkomsttagare de som hade mindre än 100 fyrkar, medelinkomsttagare de som hade mellan 100 och 200 fyrkar och höginkomsttagare de som hade mer än 200 fyrkar.

1887

Tabell 3: De valda politikerna i Grännas landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1887.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman- ordförande, nämndeman, arrendator och bonde	August Johansson	86	50	136
Kommunalnämnd- ordförande, ägare och bonde	Carl Petersson	36	--	36
Ledamot, godsägare och adelsman	A. J. Johansson	209	--	209
Ledamot, ägare och bonde	Johan Andersson	28	--	28
Ledamot, hemmansägare	Sven Svensson	50	20	70
Ledamot, ägare och bonde	August Larsson	28	--	28
Hela kommunens fyrktal		15298	2132	17430

Källa: Jönköpings kommuns stadsarkiv, Gränna landskommun, kommunalstämmoprotokoll 1862-1934, fyrktalslängder för år 1887 och digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se.

Tabell 4: De valda politikerna i Rogberga landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1887.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman- ordförande, ägare och bonde	Gustaf Svensson	105	--	105
Kommunalnämnd- ordförande, ägare och bonde	Sven Petersson	76	35	111
Ledamot, ägare och bonde	Josef Andersson	240	5	245
Ledamot, ägare och bonde	August Johansson	101	--	101
Ledamot, bonde och hemmansägare	Peter Svensson	40	120	160
Ledamot, bonde och hemmansägare	Willy Karlsson	35	115	150
Hela kommunens fyrktal		8327	3244	11571

Källa: Jönköping kommuns stadsarkiv, Rogberga landskommun, kommunalstämmoprotokoll 1867-1941 fyrktalslängder för år 1887 och digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se.

I fyrktalslängder nästan vid alla namn saknades titlar eller uppgifter om yrke. I kyrkoböcker för Gränna landskommun fanns uppgifter om alla politikernas yrken och om de var ägare eller arrendatorer. Bland de sex politiker i Gränna

landskommun var fem bönder och en godsägare; en av dem var arrendator, de övriga ägare. En politiker var en friherre och godsägare och hade inkomst på över 200 fyrkar. En bonde hade inkomst på över 100 fyrkar. De övriga fyra hade inkomster mindre än 100 fyrkar.

I Rogberga kommun var alla sex politiker ägare och bönder: fyra av dem hade inkomster av både jordbruk och industrier. Fem av dem hade inkomster över 100 fyrkar och en över 200 fyrkar. Både i Gränna och i Rogberga var politikerna mycket homogena utifrån klasstillhörigheten: i Gränna fanns bara en arrendator, övriga var ägare och i Rogberga var alla politiker ägare och tillhörde medel och överklass. Tillhörande medelklassen anser jag vara de som hade inkomster mellan 100 och 200 fyrkar. Till överklassen tillhörde de som betalade över 200 fyrkar.

Det kan konstateras klara skillnader i den socioekonomiska sammansättningen mellan kommunerna. Det framgår inte från tabeller men i Gränna kommun fanns 650 röster kopplade till juridiska personer, i Rogberga kommun fanns inga juridiska personer. I Gränna står jordbruksfyrkarna för 85.5 procent av kommunens totala fyrktal, vilket betyder att invånare i Gränna försörjde sig huvudsakligen inom den agrara verksamheten. Däremot i Rogberga kommun levde bara 70, 2 procent av befolkningen på sitt jordägande. Vad gäller representation i kommunala organ i Gränna landskommun, de flesta valda för politiska uppdrag, tillhörde de med lägre inkomster upp till 100 fyrktal och till medelinkomsttagare med inkomster mellan 100 och 200 fyrktal. Det var bara en person i varje kommun som blev vald för politiska uppdrag med större antal fyrkar än 200, men i Rogberga landskommun fanns inga representanter med lägre inkomster än 100 fyrkar.

1889

Tabell 5: De valda politikerna i Gränna landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1889.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman- ordförande, nämndeman, bonde, arrendator som blev ägare under 1889	August Johansson	86	50	136
Kommunalnämnd- ordförande, ägare och bonde	Carl Petersson	36	--	36
Ledamot, ägare och bonde	Alfred Johansson	77	--	14
Ledamot, godsägare och adelsman	A. J. Johansson	209	--	209
Ledamot, ägare och bonde	Johan Andersson	28	--	28
Ledamot, hemmansägare	Sven Svensson	50	20	70
Hela kommunens fyrktal		13986	2114	16100

Källa: Jönköpings kommuns stadsarkiv, Gränna landskommun, kommunalstämmoprotokoll 1862-1934, fyrktalslängder för år 1889 och digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se.

Tabell 6: De valda politikerna i Rogberga landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1889.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman-ordförande, ägare och bonde	Gustaf Svensson	105	--	105
Kommunalnämnd-ordförande, ägare och bonde	Sven Petersson	76	35	111
Ledamot, ägare och bonde	Josef Andersson	240	5	245
Ledamot, ägare och bonde	August Johansson	101	--	101
Ledamot, hemmansägare	Peter Svensson	40	120	160
Ledamot, hemmansägare	Willy Karlsson	35	115	150
Hela kommunens fyrktal		8754	3142	11896

Källa: Jönköpings kommuns stadsarkiv, Rogberga landskommun, kommunalstämmoprotokoll 1867-1941 fyrktalslängder för år 1889 och digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se. Befolkningen i Gränna landskommun minskade från 3011 (år 1887) till 2700 (år 1889), alltså med hela 11.23 procent. Antalet skattebetalare minskade från 288 (år 1887) till 227 (år 1889). Orsaken var ökad dödlighet främst bland bönder med cirka 10 procent per år under två påföljande år och att flera obesuttna och arrendatorer flyttade från än till kommunen. Inom bara två år skedde omfattande strukturella förändringar i Gränna landskommun: flera arrendatorer köpte fastigheter, bland andra kommunalstämmans ordförande August Johansson; ändå nästan halverades antalet arrendatorer och obesuttna. Under år 1887 bestod skattebetalare i Gränna landskommun av: 202 ägare, 12 brukare, 60 arrendatorer och 14 personer utan uppgifter om sitt ägande. Under år 1889 ökade antalet ägare till 227, brukare minskade till 8 och arrendatorer minskade till 37. Om en skattebetalare saknades information. Antal fyrk minskade från 17430 (år 1887) till 16100 (år 1889). Det är en av fyra minskningar som skedde under undersökningstidens 21 år i båda kommunerna. Kommunalstämmans ordförande August Johansson, den ende som var en arrendator bland kommunala politiker i Gränna landskommun, köpte en fastighet under år 1889 och blev sedan också en ägare. Det finns underlag att misstänka att bakom de stora ändringarna på ägande troligen låg en influensaepidemi som drabbade främst nyfödda barn, nyblivna mödrar och personer över 60 år, då främst i böndernas familjer. Det ledde till att antalet ägare ökade eftersom gårdar delades efter avlidna föräldrar mellan deras barn. Inkomster minskade kraftigt hos de flesta boende i kommunen för att många arrendatorer förlorade sina boplatser och marker. Konstigt nog hade kommunala politiker oförändrade inkomster och den politiska representationen i Gränna landskommun blev oförändrad. Den enda politiken som fick mindre inkomst var August Johansson troligen på grund av att han köpte en fastighet. Den ”troliga” influensaepidemin, troliga eftersom den inte omskrivits i tidningen *Jönköpings Posten* samt inte heller fanns uppgifter om

den i Grännas landskommun och stadskommun protokoll, påskyndade generationsskiftet i böndernas familjer och ledde till en ekonomisk nedgång i Grännas båda kommuner. Under 1889 var nästan var tredje dödsfall orsakat av influensa i Gränna landskommun enligt digitaliserade kyrkliga död- och begravningsböcker. Inte heller presenterades några dödsorsaker för nästan var tredje bortgång under samma år 1889. Jag hade problem med att fastställa exakta antalet som dog eftersom flera personer i kommunen hade samma förnamn och efternamn. Dock är bevisad ökad dödlighet bland bönder. Man kunde lösa problemet genom att följa på vilka fastigheter de bodde men tiden räckte inte till. Jag prioriterade i stället att komma fram till hur antalet ägare och arrendatorer ändrades under undersökningstiden 1887-1907.⁶⁶

Ändringar av antalet ägare och arrendatorer presenteras i tabell 25.

Jag tittade på Gränna stadskommun fyrktalslängder, Stadsfullmäktiges protokoll och Fattigvårdsstyrelsen protokoll under åren 1887-1890. Det visade sig att antalet skattebetalare var 331 med totalt 17430 fyrkar under år 1887. Under påföljande året 1888 minskade antalet skattebetalare till 303 med 16112 fyrkar. Minskning fortsatte under år 1889; då till 306 skattebetalare med bara 15981 fyrkar.⁶⁷

Under Stadsfullmäktiges Gränna stadskommun möte diskuterades och klagades vid flera tillfällen på att många lägenheter inte kunde uthyras och att ett ökat antal änkor samt annat folk flyttade från staden.⁶⁸

I Gränna stadskommuns Fattigvårdsstyrelse diskuteras ganska ofta om att skärpa villkor för de som kunde få fattigvård och för det ökade antalet änkor m. fl. Den 10 mars 1890 beslutade Fattigvårdsstyrelsen att de som söker hjälp måste vara både mantalsskrivna och bosatta i staden under flera år samt vara över 60 år. Eftersom krävda antalet år inte fastställdes fanns ett utrymme för godtyckliga beslut vilka som skulle få fattigvård. I Gränna stadskommuns undersökta Stadskommunalfullmäktige och Fattigvårdsstyrelse under åren 1887-1890 stod ingenting om problem med ohälsa hos befolkningen.⁶⁹

Tidningen *Jönköpings Posten* skrev ingenting om influensa epidemi i Gränna landskommun men den 3 januari 1890 rapporterade om influensaepidemi i Stockholm. Ökning av döda i influensa i huvudstaden steg med 150 procent under december 1889: mellan 8-14/12/1889 dog 139 personer, mellan 15-21/12/1889 dog 181 personer i influensa. Annars var tidningen mycket sparsam att beskriva vad som hade hänt i de två undersökta landskommunerna.⁷⁰

⁶⁶ Kyrkoböcker för Gränna landskommun, år 1889: in-och utflyttningslängder, födelse- och dopböcker, död- och begravningsböcker samt lysnings- och vigselböcker.

⁶⁷ Fyrktalslängder för Gränna stadskommun 1887-1920.

⁶⁸ Stadsfullmäktiges protokoll för Gränna stadskommun 1873-1892, A1:2., läste bara för åren 1887-1890.

⁶⁹ Fattigvårdsstyrelse protokoll för Gränna stadskommun 1850-1910, A1:1, 1890-03-10.

⁷⁰ *Jönköping Posten*, 1890-01-03, nummer 2, Influensaepidemin i huvudstaden, 1.

De valda politikerna i Gränna år 1889 har sina inkomster från jordbruket men andelen av de valda politikerna som lever på andra inkomster minskade i båda kommunerna. I Gränna försörjde sig, från jordbruket, 86,9 procent och i Rogberga 73,6 procent. Representationen i kommunala organ ser likadant ut som två år tidigare: bara en politiker i varje kommun tjänade mera än 200 fyrktal. Arrendatorer hade inga representanter i de kommunala nämnderna.

1891

Tabell 7: De valda politikerna i Gränna landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1891.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman- ordförande, nämndeman, ägare och bonde	August Johansson	102	--	102
Kommunalnämnd- ordförande, ägare och bonde	August Larsson	24	--	24
Ledamot, ägare och bonde	Anders Johansson	101	--	101
Ledamot, godsägare och adelsman	A. J. Johansson	209	--	209
Ledamot, ägare och bonde	Christer Andersson	104	--	104
Ledamot, hemmansägare	Sven Svensson	50	20	70
Hela kommunens fyrktal		14184	1938	16122

Källa: Jönköpings kommuns stadsarkiv, Gränna landskommun, kommunalstämmoprotokoll och fyrktalslängder för år 1891 samt digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se.

Tabell 8: De valda politikerna i Rogberga landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1891.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman- ordförande, ägare och bonde	Johan Kjellstedt	99	70	169
Kommunalnämnd- ordförande, ägare och egen företagare	Tandläkare Johan Nilsson	--	45	45
Ledamot, hemmansägare och bonde	Carl Johansson	156	--	156
Ledamot, bonde och ägare	Anders Johansson	66	--	66
Ledamot, ägare och bonde	Willy Carlsson	35	115	150
Ledamot, bonde och hemmansägare	Peter Svensson	40	120	160
Hela kommunens fyrktal		8874	3074	11948

Källa: Jönköpings kommuns stadsarkiv, Rogberga landskommun, kommunalstämmoprotokoll 1867-1941 och fyrktalslängder för år 1891 samt digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se.

Representationen hos politikerna ändrades så att det bara finns en med inkomst på över 200 fyrktal i Gränna kommun och tre med inkomster på över 100 fyrkar. De flesta förtroendevalda kommer från medelinkomstklass, med inkomster

liggande mellan 100 och 200 fyrkar. Till tjänsten som kommunalnämndordförande i Rogberga valdes en tandläkare Johan Nilsson som är en typisk representant för en yrkesklass. Alla politiker i båda kommunerna tillhör ägarklassen enligt Max Webers teori. Andelen som lever på jordbruket ökar i Gränna kommun till 88 procent och i Rogberga landskommun till 75 procent. Intressant är att det inte är de ekonomiskt kapitalstarkaste bönderna som hade de högsta posterna inom kommunen. Både kommunalstämmans och kommunalnämndens ordförande ligger klart under medelvärdet i Gränna och Rogberga kommun. De har inkomster under 200 fyrktal. Det ekonomiska kapitalet verkar påverka vem som valdes till de viktigaste poster. I båda kommunerna var alla politiker ägare och i Gränna var alla politiker utan en bönder.

1893

Tabell 9: De valda politikerna i Gränna landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1893.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman- ordförande, nämndeman, ägare och bonde	August Johansson	100	--	100
Kommunalnämnd- ordförande, ägare och bonde	August Larsson	24	--	24
Ledamot, ägare och bonde	Anders Johansson	101	--	101
Ledamot, bonde och ägare	Lars Johansson	102	--	102
Ledamot, ägare och bonde	Christer Andersson	50	--	50
Ledamot, bonde och hemmansägare	Sven Svensson	50	20	70
Hela kommunens fyrktal		14243	2520	16763

Källa: Jönköpings kommuns stadsarkiv, Gränna landskommun, kommunalstämmoprotokoll, fyrktalsslängder för år 1893 och digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se.

Under 1893 minskar andelen av befolkningen som lever på jordbruket i Gränna till 85 procent och i Rogberga till 74,8 procent. Det kan tolkas som att industrialiseringen tar fart i de båda två kommunerna. I Gränna fanns bland politiker endast bönder och ägare. I Rogberga fanns även representanter från andra verksamheter nämligen en tandläkare Johan Nilsson som är kommunalnämndens ordförande. Bland politiker i Rogberga finns ingen med inkomster på över 200 fyrktal: fyra har inkomster över 100 fyrkar och två politiker har inkomster under 100 fyrkar.

Det betyder att den politiska representationen utökades med två personer med lägre inkomster under 100 fyrkar i Gränna landskommun och i Rogberga landskommun.

Tabell 10: De valda politikerna i Rogberga landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1893.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman	Johan Kjellstedt	99	70	169
ordförande, ägare och bonde				
Kommunalnämnd-ordförande, ägare och egen företagare	Tandläkare Johan Nilsson	--	45	45
Ledamot, hemmansägare och bonde	Carl Johansson	156	--	156
Ledamot, bonde och ägare	Lars Johansson	102	--	102
Ledamot, ägare och bonde	Christer Andersson	50	--	50
Ledamot, bonde och hemmansägare	Peter Svensson	40	120	160
Hela kommunens fyrktal		8974	3024	11998

Källa: Jönköpings kommuns stadsarkiv, Rogberga landskommun, kommunalstämmoprotokoll 1867-1941 och fyrktalslängder för år 1893 samt digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se.

1895

Tabell 11: De valda politikerna i Gräna landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1895.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman-ordförande, nämndeman, ägare och bonde	August Johansson	90	--	90
Kommunalnämnd-ordförande, ägare och bonde	Stig Johansson	90	--	90
Ledamot, industriman, företagare och ägare	Olle Laurén	--	224	224
Ledamot, bonde och ägare	Lars Johansson	282	--	282
Ledamot, ägare och bonde	Christer Andersson	50	--	50
Ledamot, bonde och hemmansägare	Sven Svensson	50	20	70
Hela kommunens fyrktal		14004	2893	16897

Källa: Jönköpings kommuns stadsarkiv, Gräna landskommun, kommunalstämmoprotokoll 1862-1934 och fyrktalslängder för år 1895 samt digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se. Under 1895 minskar andelen av inkomster från jordbruket i Gräna kommun till 82,9 procent och i Rogberga till 73,7 procent. I Gräna består politiker av fem bönder och en industriman med inkomster på över 200 fyrktal. I Gräna landskommun saknas representanter som hade inkomster mellan 100 och 200 fyrkar. Fyra politiker har inkomster under 100 fyrkar. I Rogberga landskommun finns endast representerade låg- och medelinkomsttagare från både jordbruket och industrier. Kommunalnämndens ordförande är fortfarande tandläkare och övriga är bönder och ägare.

Tabell 12: De valda politikerna i Rogberga landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1895.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman-ordförande, ägare och bonde	Johan Kjellstedt	99	70	169
Kommunalnämnd-ordförande, ägare och egen företagare	Tandläkare Johan Nilsson	--	40	40
Ledamot, hemmansägare och bonde	Carl Johansson	156	--	156
Ledamot, bonde och ägare	Anders Johansson	66	--	66
Ledamot, ägare och bonde	Christer Andersson	50	--	50
Ledamot, bonde och hemmansägare	Peter Svensson	40	120	160
Hela kommunens fyrktal		8874	3173	12047

Källa: Jönköpings kommuns stadsarkiv, Rogberga landskommun, kommunalstämmoprotokoll 1867-1941 och fyrktalslängder för år 1895 samt digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se.

1897

Tabell 13: De valda politikerna i Gränna landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1897.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman-ordförande, nämndeman, ägare och bonde	August Johansson	90	--	90
Kommunalnämnd-ordförande, ägare och bonde	Lars Johansson	54	--	54
Ledamot, industriman, företagare och ägare	August Andersson	90		90
Ledamot, bonde och ägare	Axel Johansson	23	50	73
Ledamot, ägare och bonde	Christer Andersson	50	--	50
Ledamot, bonde och hemmansägare	Sven Svensson	50	20	70
Hela kommunens fyrktal		14202	1207	16409

Källa: Jönköpings kommuns stadsarkiv, Gränna landskommun, kommunalstämmoprotokoll 1862-1934 och fyrktalslängder för år 1897 samt digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se.

Under 1897 ökar andelen av jordbruksinkomster i Gränna till 92,2 procent och i Rogberga landskommun ökar obetydligt med 0,2 procent till 73,9 procent. Bland politiker finns inga höginkomsttagare med över 200 fyrktal. Gränna landskommuns politiker består av fem bönder och en industriman, alla med inkomster under 100 fyrkar. Rogbergas politiker består av ägare som är bönder och en tandläkare. Tre förtroendeutvalda bönder har inkomster på över 100 fyrkar, tre övriga har inkomster under 100 fyrkar.

Tabell 14: De valda politikerna i Rogberga landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1897.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman- ordförande, ägare och bonde	Johan Kjellstedt	99	70	169
Kommunalnämnd- ordförande, ägare och egen företagare	Tandläkare Johan Nilsson	--	40	40
Ledamot, hemmansägare och bonde	Carl Johansson	156	--	156
Ledamot, bonde och ägare	Anders Johansson	66	--	66
Ledamot, ägare och bonde	Christer Andersson	50	--	50
Ledamot, bonde och hemmansägare	Peter Svensson	40	120	160
Hela kommunens fyrktal		9070	3201	12271

Källa: Jönköpings kommuns stadsarkiv, Rogberga landskommun, kommunalstämmoprotokoll 1867-1941 och fyrktalslängder för år 1897 samt digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se.

1899

Tabell 15: De valda politikerna i Gränna landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1899.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman- ordförande, nämndeman, ägare och bonde	August Johansson	90	--	90
Kommunalnämnd- ordförande, ägare och bonde	Lars Johansson	54	--	54
Ledamot, industriman, företagare och ägare	August Andersson	90		90
Ledamot, bonde och ägare	Axel Johansson	23	50	73
Ledamot, ägare och bonde	Christer Andersson	50	--	50
Ledamot, bonde och hemmansägare	Sven Svensson	50	20	70
Hela kommunens fyrktal		14370	2082	16452

Källa: Jönköpings kommuns stadsarkiv, Gränna landskommun, kommunalstämmoprotokoll 1862-1934 och fyrktalslängder för år 1899 samt digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se.

Under 1899 minskar inkomster från jordbruket i Gränna landskommun till 87,3 procent och i Rogberga landskommun till 68,5 procent. Det betyder ökad industrialisering i båda kommunerna. I Gränna landskommun är fem politiker bönder och en industriman, alla med inkomster under 100 fyrkar. I Rogberga kommun är alla politiker ägare. Bland dem finns en adelsman som också är överstelöjtnant samt fem bönder. Alla är ägare och fem av dem har inkomster under 100 fyrkar och en bonde har inkomst på över 100 fyrkar.

Tabell 16: De valda politikerna i Rogberga landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1899.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman-ordförande, ägare och bonde	Andreas Andersson	38	--	38
Kommunalnämnd-ordförande, godsägare och adelsman	P. A. Ribbing överstelöjtnant	84	--	84
Ledamot, hemmansägare och bonde	Oscar Pettersson	95	--	95
Ledamot, bonde och ägare	Anders Johansson	66	--	66
Ledamot, ägare och bonde	Christer Andersson	50	--	50
Ledamot, bonde och hemmansägare	Peter Svensson	40	120	160
Hela kommunens fyrktal		8874	4073	12478

Källa: Jönköpings kommuns stadsarkiv, Rogberga landskommun, kommunalstämmoprotokoll 1867-1941 och fyrktalslängder för år 1899 samt digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se.

1901

Tabell 17: De valda politikerna i Gränna landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1901.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman-ordförande, nämndeman, ägare och bonde	August Johansson	90	--	90
Kommunalnämnd-ordförande, ägare och bonde	Lars Johansson	54	--	54
Ledamot, industriman, företagare och ägare	August Andersson	90		90
Ledamot, bonde och ägare	Axel Johansson	23	50	73
Ledamot, ägare och bonde	Christer Andersson	50	--	50
Ledamot, bonde och hemmansägare	Sven Svensson	50	20	70
Hela kommunens fyrktal		14372	2092	16464

Källa: Jönköpings kommuns stadsarkiv, Gränna landskommun, kommunalstämmoprotokoll 1862-1934 och fyrktalslängder för år 1901 samt digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se.

Processen med minskade inkomster från jordbruket stoppas tillfälligt och resulterar i oförändrade inkomster: i Gränna till 87,3 procent och i Rogberga ökar de till 74,25procent. Politisk representation i Rogberga landskommun utökades till åtta politiker i nämnden med två officerare från adelsfamiljen Ribbing. Kapten Bengt Ribbing hade inkomst på 1170 fyrktal och tillhörde de rikaste i kommunen. Alla politiker i Rogberga tillhörde samhällsklass ägare. Politikerna i Gränna består av personer med inkomster under 100 fyrktal. Alla politiker är ägare.

Tabell 18: De valda politikerna i Rogberga landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1901.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman-ordförande, ägare och bonde	Andreas Andersson	38	--	38
Kommunalnämnd-ordförande, godsägare och adelsman	P. A. Ribbing överstelöjtnant	84	--	84
Ledamot, hemmansägare och bonde	Oscar Pettersson	95	--	95
Ledamot, bonde och ägare	Anders Johansson	66	--	66
Ledamot, ägare och bonde	Christer Andersson	50	--	50
Ledamot, bonde och hemmansägare	Peter Svensson	40	120	160
Ledamot, ägare och bonde	Josef Carlsson	25	--	25
Ledamot, godsägare och adelsman	Bengt Ribbing Kapten	840	330	1170
Hela kommunens fyrktal		9265	3213	12948

Källa: Jönköpings kommuns stadsarkiv, Rogberga landskommun, kommunalstämmoprotokoll 1867-1941 och fyrktalslängder för år 1901 samt digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se

1903

Tabell 19: De valda politikerna i Gränna landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1903.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman-ordförande, nämndeman, bonde och ägare	August Johansson	90	--	90
Kommunalnämnd-Ordförande, bonde och ägare	Lars Johansson	54	--	54
Ledamot, bonde och ägare	August Andersson	90	--	90
Ledamot, ägare och bonde	Axel Johansson	23	50	73
Ledamot, ägare och bonde	Christer Andersson	50	--	50
Hela kommunens fyrktal		14302	3209	17501

Källa: Jönköpings kommuns stadsarkiv, Gränna landskommun, kommunalstämmoprotokoll 1862-1934 och fyrktalslängder för år 1903 samt digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se.

Under 1903 ökar kraftigt inkomster från industrier i Rogberga och leder till minskning av inkomster från jordbruket till 69,6 %. I Gränna landskommun är de fortfarande 81,7 %. Grännas politiska representation består endast av personer med låga inkomster, under 100 fyrkar. I Rogbergas kommunala organ finns kvar de två tidigare nämnda officerare från adelsfamiljen Ribbing och bönder med låga inkomster under 100 fyrktal. Alla politiker i båda landskommunerna är ägare.

Tabell 20: De valda politikerna i Rogberga landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1903.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman- ordförande, bonde och ägare	Andreas Andersson	38	--	38
Kommunalnämnd- Ordförande, godsägare och adelsman	P. A. Ribbing Överstelöjtnant	84	--	84
Ledamot, bonde och ägare	Oscar Pettersson	95	--	95
Ledamot, godsägare och adelsman	Bengt Ribbing Kapten	840	330	1170
Ledamot, bonde och ägare	Josef Carlsson	25	--	25
Ledamot, bonde och ägare	Peter Svensson	40	120	160
Hela kommunens fyrktal		11281	4919	16200

Källa: Jönköpings kommuns stadsarkiv, Rogberga landskommun, kommunalstämmoprotokoll 1862-1941 och fyrktalslängder för år 1903 samt digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se

1905

Tabell 21: De valda politikerna i Gränna landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1905.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman- ordförande, nämndeman, bonde och ägare	August Johansson	90	--	90
Kommunalnämnd- Ordförande, bonde och ägare	Lars Johansson	54	--	54
Ledamot, bonde och ägare	August Andersson	96	--	96
Ledamot, ägare och bonde och industriman	Axel Johansson	23	50	73
Ledamot, bonde och ägare	August Dahlberg	30	--	30
Hela kommunens fyrktal		14753	4316	19069

Källa: Jönköpings kommuns stadsarkiv, Gränna landskommun, kommunalstämmoprotokoll 1862-1934 och fyrktalslängder för år 1905 samt digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se

I båda kommunerna ökar kraftigt inkomster från industrier. I Gränna står inkomster från jordbruket för 77,4 % och i Rogberga för bara 52 %. Grännas politiker är bönder med inkomster under 100 fyrktal och i Rogberga finns kvar som kommunalnämndens ordförande överstelöjtnant P. A. Ribbing, en industriman och fyra bönder. De som hade över 200 fyrkar i båda kommuner utökade sin andel av hela kommunens fyrktal. Det innebär en stor koncentration av politisk makt hos de enstaka rika personerna i de två undersökta kommunerna. Totalt med andra rika hade de cirka 5000 röster i både Gränna och

Rogberga kommun vilket motsvarar cirka en tredje del av alla röster (30.4 %) inom Rogberga landskommun och 26.2 % av alla röster i Gränna landskommun. Arrendatorer saknar representanter bland kommunala politiker. Antal arrendatorer fortsätter att minska i båda kommunerna. De två kommunerna börjar likna varandra med ökat antal fyrkar hos de rika med inkomster större än 200 fyrkar. Det tyder på ökad koncentration av kapital hos bara några få personer.

Tabell 22: De valda politikerna i Rogberga landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1905.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman- ordförande, bonde och ägare	Andreas Andersson	38	--	38
Kommunalnämnd- Ordförande, godsägare och adelsman	P. A. Ribbing Överstelöjtnant	84	--	84
Ledamot, bonde och ägare	Oscar Pettersson	95	--	95
Ledamot, ägare och industriman	Håkan Lindström	--	93	93
Ledamot, bonde och ägare	Josef Carlsson	25	--	25
Ledamot, bonde och ägare	Peter Svensson	40	120	160
Hela kommunens fyrktal		8551	7903	16454

Källa: Jönköpings kommuns stadsarkiv, Rogberga landskommun, kommunalstämmoprotokoll 1862-1941, fyrktalslängder för år 1905 och digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se.

1907

Tabell 23: De valda politikerna i Gränna landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1907.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman- ordförande, nämndeman, bonde och ägare	August Johansson	96	--	90
Kommunalnämnd- Ordförande, bonde och ägare	August Andersson	91	--	91
Ledamot, bonde och ägare	A. Dahlberg	30	--	30
Ledamot, ägare och bonde	David Larsson	20	--	20
Ledamot, bonde och ägare	Axel Johansson	38	--	39
Hela kommunens fyrktal		14793	4999	19792

Källa: Jönköpings kommuns stadsarkiv, Gränna landskommun, kommunalstämmoprotokoll 1862-1934., fyrktalslängder för år 1907 och digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se. Under 1907 ökade kraftigt industrialiseringen och inkomster från industrier; i Rogberga landskommun blev de större än från jordbruket: från industrier blev de 51 procent och från jordbruket 49 procent. I Gränna landskommun minskade inkomster från jordbruket till 74,7 procent. I Gränna, där alla valda politiker var personer med låga inkomster under 100 fyrktal. I Rogberga valdes också fem

personer med låga inkomster till kommunala politiker men de var verksamma även delvis utanför jordbruket.

Tabell 24: De valda politikerna i Rogberga landskommun, deras fyrktal och hela kommunens fyrktal år 1907.

Position	Namn/Titel	Jordbruksfyrk	Annan fyrk	Summa fyrk
Kommunalstämman- ordförande, bonde och ägare	Andreas Andersson	38	--	38
Kommunalnämnd- ordförande, ägare och bonde	Oscar Pettersson	95	--	95
Ledamot, bonde och ägare	K. T. Andersson	21	--	21
Ledamot, ägare och industriman	Håkan Lindström	--	93	93
Ledamot, bonde och ägare	Josef Carlsson	25	--	25
Ledamot, bonde och ägare	Peter Svensson	40	120	160
Hela kommunens fyrktal		9204	9554	18758

Källa: Jönköpings kommuns stadsarkiv, Rogberga landskommun, kommunalstämmoprotokoll 1862-1941, fyrktalslängder för år 1907 och digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se.

En politiker som var bonde i Rogberga landskommun tjänade över 100 fyrkar. Höginkomsttagare är representerade i mindre omfattning och arrendatorer är inte alls representerade bland kommunala politiker i de båda undersökta landskommunerna. Det kan tolkas som att de bättre ekonomiskt ställda var ointresserade att diskutera fattigvård och nödvändiga reparationer av offentliga byggnader och vägar. Alla politiker i Gränna och Rogberga landskommuner var ägare. Under 1907 ökade kraftigt antalet arrendatorer i båda kommunerna och minskade kraftigt antalet ägare i Rogberga landskommun (med 61 från 199 år 1905 till 138- år 1907), vilket jag tolkar som koncentration av kapitalet hos få rika fysiska och juridiska personer. Även i Gränna landskommun minskade antalet ägare från 262 till 251, vilket bekräftar att klasskillnader ökade och att det pågick ”elitisering” i enighet med Max Webers teori.⁷¹

Bondegruppen var starkt överrepresenterad över hela undersökningsperioden vilket stämmer väl med Anders Wigrens resultat. Även antalet arrendatorer och hemmansägare minskade liksom landskommunens befolkning från 1875 till 1918 hos Wigren.⁷²

I båda två undersökta landskommunerna ökade befolkningen nästan under hela undersökningstiden, hemmansägare minskade och arrendatorer ökade från år 1907.

⁷¹ Månson 1998, 89ff.

⁷² Wigren 1988, 51.

7.1. Antalet skattebetalare i de undersökta kommunerna

Tabell 25 visar att antalet skattebetalare i båda kommunerna varierade under tiden men tendensen är tydlig att ett mindre antal skattebetalare betalade högre skatt, alltså pågick löpande koncentration av kapitalet i båda kommunerna. Under år 1887 när undersökningen startade, ägde 100 personer i båda kommuner över 50 procent av alla fyrkar. 21 år senare, 1907, var det bara 35 personer i båda kommunerna som tillsammans hade över 50 procent av alla fyrkar trots att totala inkomster hade ökat under samma tid i Gränna landskommun med 13,55 procent och i Rogberga landskommun med 62,1 procent enligt tabell 25. Antalet politiker som var hemmansägare eller bönder som ägde fastigheter var bestående under hela undersökningstiden och ändrades inte markant. Under år 1907 ökade antalet skattebetalare i Gränna landskommun med 16 personer och i Rogberga landskommun minskade det med 40 personer samtidigt som inkomster ökade kraftigt i Rogberga landskommun och måttligt i Gränna landskommun, tabell 25.

Tabell 25: Sammanställning av antalet skattebetalare och summa fyrk i de båda undersökta kommunerna.

År	Gränna landskommun antalet skattebetalare			Summa fyrk i Gränna landskommun	Rogberga landskommun antalet skattebetalare			Summa fyrk i Rogberga lands- kommun
	Alla	ägare	Övriga		Alla	Ägare	Övriga	
1887	288	127	161	17430	196	90	106	11571
1889	227	161,5	65,5	16100	210	110	100	11896
1891	205	143	62	16122	224	127	97	11948
1893	275	215	60	16763	233	142	91	11998
895	286	228	58	16987	248	160	88	12047
1897	325	267	58	16409	285	199	86	12271
1899	300	244	56	16452	228	148	80	12478
1901	283	228	55	16464	219	142	77	12948
1903	331	278	53	17501	225	150	75	16200
1905	312	262	50	19069	259	199	60	16454
1907	328	251	77	19792	219	138	81	18758

Källa: Jönköpings kommun stadsarkiv, fyrktalslängder för Gränna och Rogberga landskommuner samt digitaliserade kyrkoböcker från Riksarkivet.se

Den kraftiga utvecklingen inom industrin under det första decenniet av 1900-talet i Jönköpings län bekräftar flera källor. *Jönköpings stads historia* uppger att

ökade antalet företag med 50 procent och inom metall- och verkstadsindustrin med över 100 procent samt inom träindustrin med cirka 75 procent.⁷³

Enligt historiker Nils Gruvberger skedde industrialismens genombrott redan på 1870-talet och fortsatte under påföljande 40 år. Mellan 1870 och 1895 ökade landsbygdens andel av industriarbetarna från en tredjedel till över hälften av totala arbetskraften.⁷⁴

Tabell 25 presenterar en stor ökning av fyrkar i båda landskommunerna under 1900-talet. Det kan vara en av orsakerna varför befolkningen i de båda två undersökta landskommunerna ökade och gick emot den allmänna trenden i Sverige som var att populationen minskade på landsbygden och ökade snabbare i städerna efter 1880.⁷⁵

8. Analys

1. Vilken socialgrupps tillhörighet hade kommunala politiker?

De yrkesgrupper som ökade sitt fyrktalsinnehav var främst bönderna men även hantverkarna och arbetarna. De blev röstberättigade därför att det skedde en social och ekonomisk omvandling i Sverige. I slutet på 1800-talet och början på 1900-talet blev den processen i Gränna och Rogberga försenad eftersom den politiska representationen inte ändrades. Det var ägare som hade den politiska makten, huvudsakligen bönder och godsägare med stöd från de rikaste juridiska och fysiska personerna. Befolkningen ökade i båda landskommunerna tack vare ökad efterfrågan på arbetskraft verksam utanför jordbruket. Både i Gränna och Rogberga skedde en tillväxt i bondegruppen och att flera bönder blev röstägare berodde på att många torpare köpte sig fria från godsägarna och bildade egna hem. Liknande slutsatser dras av historikerna Gerger – Miller. Gerger-Millers uppgifter styrks av att antalet torpare som var arrendatorer minskade med tiden.⁷⁶ Antalet fyrktalsinnehavare ökade kontinuerligt både i Locknevi, och i de av Johansson och Persson, undersökta städerna. Om enbart lagändringar hade påverkat utvecklingen, skulle ökningen av antalet röstberättigade inte vara kontinuerlig, utan ske på ett trappstegsliknande sätt, enligt Wigren. Det är svårt att tolka Wigrens resultat angående arrendatorer eftersom han redovisar arrendatorer tillsammans med hemmansägare i grupp 3.⁷⁷ I min undersökning,

⁷³ Gullberg, E. och Amee'n, L., 1971. *Jönköpings stads historia efter kommunalreformen 1862. Del III*. Jönköping, 255.

⁷⁴ Gruvberger, N., 1968. *Det industriella genombrottet* i Carlsson, S. (red.) och Rosén, J. (red.), *Den svenska historien. Industri och folkrörelser. Del IX*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, s 120-121.

⁷⁵ Morell, M., 2001, 14.

⁷⁶ Gerger, T., och Miller, R., 1985. *Social Change in 19th century Swedish agrarian century*. Stockholm: Stockholms universitet, 33 ff.

⁷⁷ Johansson 1974, 38 ff ; Persson 1984, 57 ff ; Wigren 1988, 48 och 68- 69 och 138.

antalet politiker som var hemmansägare eller bönder som ägde fastigheter, är bestående under hela undersökningstiden och ändrades inte markant, enligt tabeller 3-24.

Enligt Torkel Janssons avhandling om samhällsförändring växte det samlade fyrktalet för godsägar- och fabriksgrupps andel från 70,9 procent år 1870 till 78,7 procent år 1887. I motsvarande grad minskade kategorierna: hemmansägare, brukare, arrendatorer och torpare i betydelse som skattegrupper.⁷⁸ I Janssons avhandling fanns enstaka politiker som representerade småfyrksinnehavarna fram till 1890. Under 1890-talet fanns inga representanter bland kommunala politiker varken arrendatorer, torpare eller landsarbetare. Det bekräftar också Janssons avhandling. Historikern Jansson uppger att det inte skedde ändring förrän 1907 i hans undersökning.⁷⁹

I min undersökning visades att den kommunala politiska representationen blev i stort sätt oförändrad under 21 år trots att de rikaste i båda landskommunerna ökade sin andel av fyrkar enligt fyrktalslängder 1887- 1907. Det är oklart hur många kommunala politiker var delägare i olika bolag eftersom om det saknades uppgifter både i fyrktalslängder och i kyrkoböcker. Juridiska personer redovisades i fyrktalslängder dock utan uppgifter om delägare.

2. Vilket yrke hade de kommunala förtroendevalda personerna?

De flesta var bönder med varierande inkomster vilka var huvudsakligen verksamma inom jordbruket. I Rogberga landskommun fanns två officerare från adelsfamiljen Ribbing och en tandläkare. De två officerare hade inkomster både från och utanför jordbruket. Dessutom förekom i båda två undersökta landskommunerna enstaka godsägare och industrimän. De sistnämnda ökade i antalet under 1900-talet i takt med utökad industrialisering av Sverige. I Gränna landskommun fanns bland politiker en nämndeman, August Johansson, som var verksam både inom och utanför jordbruket 1887-1889, senare efter att han köpte en arrenderad fastighet hade han bara kvar inkomst från jordbruket till och med år 1907. Andra kommunala politiker var främst bönder, godsägare och industrimän.

3. Fanns arrendatorer bland kommunala politiker?

Under hela undersökningstiden fanns bara en enda politiker i Gränna landskommun som var arrendator under knappt tre år (1887-1889), August Johansson, med inkomst på över 100 fyrkar (år 1887, tabell 3 och år 1889, tabell 5). Under 1889 köpte Johansson den arrenderade fastigheten. Antalet arrendatorer minskade hela tiden, från 1887 fram till 1907 och började öka först 1907 i båda kommunerna, tabell 25. Den snabba och omfattande minskningen av arrendatorer skedde i Gränna landskommun under 1888-1889, då den mer än halverades från 131 arrendatorer år 1887 till bara 65 år 1889. Den minskningen orsakades av ökad mortalitet bland ägare som genom en kedjereaktion ledde till

⁷⁸ Jansson 1982, 95.

⁷⁹ Jansson 1982, 96.

ekonomisk nedgång och massutflykt från Gränna landskommun under åren 1888-1889 enligt digitaliserade kyrkoböcker.⁸⁰ I Rogberga landskommun fanns inga kommunala politiker som var arrendatorer under tiden 1887-1907. Minskning av arrendatorer i Rogberga landskommun skedde långsamt fram till 1907, när den började öka, tabell 25. Den stora ökningen av arrendatorer år 1907 återspeglades inte i den kommunala politiska representationen (tabeller 23, 24 och 25). Politiker valdes av samma krets för att de ekonomiskt starkaste hade det avgörande inflytandet.⁸¹ Det återspeglades i att maktrelationerna i båda två landskommunerna var bestående under hela den tjuogoettåriga perioden. Forskaren Anders Wigren kom fram till liknande slutsats att maktrelationerna inte ändrades.⁸² Till den stora ökningen av arrendatorer i båda undersökta kommuner under år 1907 bidrog bättre lagstiftning som klart reglerade relationer mellan ägare och arrendatorer och skyddade de sistnämnda från godtyckliga bördor. Sten Carlsson uppgav att arrendatorernas situation förbättrades markant under 1907 tack vare den nya lagstiftningen.⁸³

4. Vilken var kommunala politikernas ekonomiska bakgrund?

Alla politiker utom en var ägare med varierande inkomster; de flesta hade inkomster upp till 100 fyrkar och bara en med inkomst på över 1000 fyrkar, nämligen kapten Bengt Ribbing. Under hela undersökningstiden stod ägare för mellan 80 och 90 procent av alla betalade skatter i båda kommunerna. Politikernas sociala och ekonomiska status påverkades av den politiska och ekonomiska situationen som rådde i kommunerna. Det var mycket stabilt läge och skattebetalarna som var främst bönder och godsägare, återspeglades i att de valdes till de politiska tjänsterna upprepade gånger. Under hela undersökningstiden fanns politiker som hade helt eller delvis inkomster utanför jordbruket i de båda analyserade landskommunerna (tabeller 3-24).

Under undersökningstiden, 21 år, ökade kontinuerligt sammanlagda inkomster i båda jordbrukskommunerna, men också minskade med tre fall: i Gränna: under åren 1887-1889 när den minskade med över 11 procent och i mindre omfattning 1897- 1899 och i Rogberga landskommun också i mindre omfattning under år 1893.

Befolkningen i båda landskommunerna ökade och gick mot den allmänna trenden på grund av större efterfrågan efter arbetskraft inom industrier, transport och handel. Summan fyrk i Rogberga kommun ökade nästan kontinuerligt under hela undersökningstiden med ett undantag för år 1893. I Gränna landskommun skedde kraftig minskning av inkomster under åren 1887-1889 på grund av kända

⁸⁰ Riksarkiv.se, Kyrkoböcker för Gränna och Rogberga landskommuner 1887-1907.

⁸¹ Jansson 1982, 95.

⁸² Wigren 1988, 82.

⁸³ Carlsson 1956, 312.

och redovisade omständigheter samt att det hade skett ytterligare en mindre minskning av inkomster under åren 1895-1897. Först 1903 uppnådde man större inkomst än den som Gränna landskommun hade 1887. Varför det behövdes så lång tid som 16 år är oklart. I Gränna landskommun år 1887 (3011 boende) betalade 9.56 procent skatt av invånarna och 1889 (2700 boende) betalade bara 8.4 procent av befolkningen skatt vilket betyder att kommunen var fattig och låg klart under rikets genomsnitt värde på 10 procent. Under år 1892 i Gränna landskommun betalade bara 8.14 procent skatt och år 1904 betalade 10.13 procent skatt av invånarna. I Rogberga kommun år 1892 betalade 13.02 procent skatt och år 1904 betalade 13.20 procent skatt av kommunens befolkning. De båda kommunerna utvecklades hela tiden trots varierande mängder av befolkningen tack vare omfattande industrialisering och förbättrade kommunikationer.

Kyrkoböcker, dödsböcker, avslöjar att orsaken till ekonomisk nedgång i Gränna landskommun 1887-1889 var ökad dödlighet bland bönder på grund av en trolig influensaepidemi och negativ befolkningsutveckling på grund av större utvandring från kommunen av jordlösa och arrendatorer med cirka 10 procent under de två påföljande åren.⁸⁴ Den troliga, men inte fastställda influensaepidemin, eftersom den inte alls nämnts i Gränna landskommuns och stadskommuns kommunalstämmoprotokolls och inte heller i tidningen *Jönköpings Posten*, påskyndade generationsskifte inom bönders familjer och resulterade i att delade ärvda gårdar ökade antalet ägare som betalade mindre skatt eftersom gårdarna blev mindre under en övergångstid. Att de drabbade var främst bönder berodde troligen på att de hade mera kontakter än arrendatorer och obesuttna i det vardagliga livet. Det finns ett empiriskt underlag för att en influensaepidemi skedde både i Gränna landskommun och stadskommun under år 1889 eftersom i båda kommunerna minskade skatteintäkter och befolkning samt nästan var tredje bortgång i Gränna landskommun hade influensa som förklaring under 1889; de som gick bort var främst nyfödda barn, nyblivna mödrar och människor över 60 år. Den 10 mars 1890 skärpte Fattigvårdsstyrelsen i Gränna stadskommun villkoren för fattigvård. De nya villkor för fattigvård kunde tolkas godtyckligt eftersom de formulerades så att maktavare kunde bestämma vilka som skulle få fattigvård. Under upprepade gånger i Grännas Stadsfullmäktige under åren 1888-1890 diskuterades problem med icke uthyrda lägenheter, ökade antalet änkor och att folk flyttade från staden. Enligt min uppfattning var det ”influensaepidemin” som var orsaken till en rad problem och jag kom fram till att kommunala politiker i Gränna landskommun och stadskommun tillämpade en själv censur för att dölja ”influensaepidemin”.

Under samma tid 1887-1889 ökade i Gränna landskommun antalet ägare betalande skatt från 202 till 227 och samtidigt minskade antalet arrendatorer från

⁸⁴ Riksarkivet.se, Kyrkoböcker för Gränna och Rogberga landskommuner 1887-1907.

60 till 37, troligen på grund av att avlidna bönders gårdar delades mellan deras barn. Det totala antalet fyrktalsantalet i båda kommuner ökade hela tiden med två undantag i Gränna landskommun under tiden 1887- 1889 och 1897-1899 och en gång i Rogberga landskommun 1892-1893. Jag har funnit underlag i kommunalstämmoprotokoll och kyrkoarkiv att godsägare och bönder ville bli av med överflödig arbetskraft och det ledde till: utökade arbetslöshet, utöver den vanliga säsongarbetslösheten och större utvandring från Gränna landskommun. Samtidigt under år 1889 skedde en märklig ökning av dödligheten i böndernas familjer i Gränna landskommunen.⁸⁵

Jag konstaterade en kontinuerlig ökning i båda landskommunerna av inkomster men inte antalet av fyrktalsinnehavare vilket stämmer delvis med nämnda undersökningar (tabell 25). Dock minskade kraftigt antalet arrendatorer i båda undersökta kommunerna fram till 1907 när de började öka igen. Uppsatsens resultat angående förändringar i antalet arrendatorer bekräftar Sven Lundkvists (1977) och Gerger-Millers (1985) undersökningar.⁸⁶ Ökningen av arrendatorer från 1907 förklarar att de fick en bättre lagstiftning.⁸⁷

Industriella inkomster ökade i Gränna under 21 år över två gånger (214,4 procent) och i Rogberga ökade de nästan tre gånger (294,5 procent). Under hela undersökningstiden förekom bland kommunala politiker i båda landskommunerna de som hade inkomster utanför jordbruket. Inkomster från jordbruket under samma tid ökade i Gränna med 7,4 procent och i Rogberga med 10,5 procent. Det bevisar dynamisk utveckling av industrier i båda de undersökta kommunerna och måttlig expansion av jordbruksnäring: mindre antal bönder producerade större mängder livsmedel med lägre kostnader.

Sammansättning av de valda politikerna har inte ändrats betydligt under 21 års undersökningstid (1887-1907) och var mycket homogen. De flesta som valdes till politiska uppdrag i de båda kommunerna arbetade som kommunala politiker cirka 16 år. De flesta politiker i de båda landskommunerna var ägare och bönder. Både arrendatorer, arbetare och jordlösa var kraftigt underrepresenterade. I Gränna landskommun fanns bara en arrendator under knappast 3 år och bland politikerna i Rogberga kommun fanns inga icke ägare under hela undersökningstiden på 21 år. Undersökningstiden bestämdes av tillgång till materialet och jag var angelägen att undersöka samtida dokument från två olika kommuner: en med juridiska personer – Gränna och en utan juridiska personer, Rogberga. Med tanke på att dåvarande juridiska personer hade rösträtt proportionellt till storleken på den betalda skatten var bolag en makt faktor. Den kommunala statistiken för val 1904 i Gränna och Rogberga avslöjar att den hade brister eftersom den inte stämde helt med uppgifter från

⁸⁵ Gränna landskommuns kommunalstämmoprotokoll 1862-1934; Rogberga landskommuns kommunalstämmoprotokoll, A1:1, 1867-1941; Riksarkivet.se.

⁸⁶ Gerger & Miller 1985, 25-39; Lundkvist 1977, 80-94 och 102.

⁸⁷ Carlsson 1956, 312.

fyrktalslängder. Bland annat redovisade statistiken två fysiska personer med inkomster på 2000 fyrkar i båda två undersökta landskommuner under år 1904 men det styrkte inte uppgifter från fyrktalslängder. Fyrktalslängder avslöjade pågående koncentration av kapitalet under hela undersökningstiden. År 1887 ägde 100 personer i båda kommunerna över 50 procent av alla fyrkar. År 1907 ägde bara 35 personer i båda kommunerna över 50 procent av alla fyrkar.⁸⁸

9. Sammanfattning

Undersökningen bekräftade Torkel Janssons och Anders Wigrens påståenden att de ekonomiskt starkaste hade avgörande inflytande i den kommunala politiken.⁸⁹ Maktrelationerna var konstanta under hela undersökningsperioden trots det ökade antalet arrendatorer från år 1907. Tidigare ökade också antalet obesuttna och hantverkare men det återspeglades inte i den politiska representationen. Godsägare, stora egna företagare, juridiska personer och bönder var den politiska arenans huvudaktörer. Den situationen liknade förhållandena som presenterades av Wigren. Hos Wigren hade godsägare och bönder det största politiska inflytandet.⁹⁰

Industrin blev ledande som inkomstkälla inom Rogberga landskommun redan 1907 och ökade kraftigt även i Gränna landskommun på bekostnad av minskade intäkter från jordbruket. Hur stor utvecklingen av industrier var går inte att fastställa exakt eftersom alla inkomster från icke jordbruksrelaterade verksamheter redovisades tillsammans. En betydande andel bestod av handel och transport. Undersökningen styrker att jordbruket förlorade sin ledande roll vid förra sekelskiftet. Rogberga landskommun fick under 1907 större delen av sina inkomster från andra verksamheter utanför jordbruket. Den andra undersökta kommunen, Gränna, fick också kraftig minskning av inkomster från jordbruket och i stället ökade andra näringar under undersökningstiden 1887-1907. Under hela perioden var människorna i Gränna främst sysselsatta inom jordbruksnäringen; jordbruksfyrkarnas andel av det totala antalet fyrkar varierar mellan 74- 92 procent. I Rogberga står jordbruksfyrkarna som mest för 75 procent av kommunens fyrkar år 1891. Senare pekar trenden neråt och mot slutet av år 1907 visar siffrorna på en andel av cirka 49 procent för jordbruksfyrkarna. Människorna i Rogberga sysselsatte sig alltså inom andra näringar än jordbruk, främst industri. Skillnaderna mellan kommunerna ökade mest under 1900-talet, då Rogberga fick mera industriell karaktär och i Gränna hade de flesta kvar sysselsättning inom jordbruket. Hur påverkade då dessa

⁸⁸ Riksarkivet.se, Statistiska Centralbyrån uppgifter fastställda från åren 1892 och 1904; Fyrktalslängder för landskommuner Gränna och Rogberga 1887-1907.

⁸⁹ Jansson 1982, 95; Wigren 1988, 67.

⁹⁰ Wigren 1988, 67 och 82.

skillnader vilka som valdes i de olika kommunerna? Utifrån politikernas betalda skatter kan man komma fram till att under undersökningsperioden i båda kommuner var de flesta av valda politiker ägande bönder med låga – och medelinkomster. Bönderna behöll sina ledande positioner inom den kommunala politiken under hela undersökningstidens 21 år och var överrepresenterade vilket var även godsägare. Det stämmer inte med Janssons resultat som kom fram till att hemmansägarnas inflytande minskade.⁹¹ Enligt Max Webers teori förtrycktes icke ägare av ägare som hade stor röstmajoritet och kunde bestämma vilka som valdes till politiska uppdrag inom kommunen. På sådant sätt kunde stora mängder av befolkningen inte påverka vilka beslut som fattades av kommunala politiker som hade stöd från de ekonomiskt starka juridiska och fysiska personerna.⁹²

Liknande slutsats som leder till Max Webers teori kom också fram till Anders Wigren med longitudinell metodansats att det var godsägarna och de större hemmansägarna som hade den lokalpolitiska makten. Enligt Wigren var den ökningen av röstberättigade som bestämdes av sociala och ekonomiska processer och inte i någon större utsträckning av centralt fattade beslut.⁹³

För mig är det klart att August Johansson inte kunde vara kommunalstämmanordförande under hela undersökningstidens 21 år utan omfattande stöd från de ekonomiskt starka fysiska och juridiska personer i Gränna landskommun. Liknande situation rådde i Rogberga landskommunen där en av kommunens rikaste personer, kapten Bengt Ribbing, satt i kommunens styrelse under 8 år.

Det säger klart att kommunalreformen 1862 misslyckades att utöka antalet röstande eftersom de röstande med låga inkomster inte kunde överrösta de som hade många fyrkar. Arrendatorer sedan 1889 fram till och med 1907 hade heller inga representanter bland kommunala politiker i båda två undersökta landskommunerna. Trots att den kommunala reformen 1862 gav rösträtt för utarrenderad jord utan förbehåll och inskränkning åt brukaren fungerade det inte i verkligheten eftersom starkare grupper som juridiska personer, godsägare och bönder uteslutit arrendatorer från att delta i den kommunala politiken.⁹⁴

Bönderna var i stor sett en homogen grupp och med tanke på vad politikerna arbetade med inom kommunen, så presenterar sig resultatet helt i linje med professorn i historia Sven Lundkvists avhandling (1977) och delvis i linje med avhandlingar av Harald Gustafsson, Anders Wigren och Erik Nydahl.⁹⁵

Bönderna som valdes representerade hela kommunens allmoge med tanke på ekonomiskt kapital. Till de politiska uppdragen valdes bönder ur ett brett skikt

⁹¹ Jansson 1982, 95.

⁹² Månson 1998, 100-120.

⁹³ Wigren 1988, 138-140.

⁹⁴ Mellquist 1974, 51-52.

⁹⁵ Gustafsson 1979, 25 ff och 89-102; Lundkvist 1977, 32 ff; Nydahls 2010, 64 ff; Wigren 1988, 59 ff.

med låginkomster (under 100 fyrkar), med medelinkomster (100-200 fyrkar) och höginkomsttagare med över 200 fyrkar. Lundkvist delade befolkningen i tre socialskikt bestående av åtta yrkesgrupper. Wigren klassificerade de valda politikerna i fem klasser: 1:a godsägare, 2:a läkare, präster, 3:e hemmansägare, 4:e hantverkare, torpare och 5:e jordbruksarbetare, statare m fl. Wigans undersökning visar att det förekom valda ur alla dessa fem klasser bland kommunens politiker. Mina resultat visar att i Gränna förekom endast folk ur klass 3 – hemmansägare och godsägare ur klass 1 och en enda arrendator August Johansson under knappast tre år från klass 3 som köpte den arrenderade fastigheten under år 1889. I Rogberga förekom utöver människor ur klass 3 även officerare och godsägare från familjen Ribbing ur klass 1 samt en enda politiker från klass 2, tandläkaren Johan Nilsson. De lägsta grupperna ur klass 4 och 5 är inte alls representerade i varken Gränna eller Rogberga i motsats till Lundkvists, Gustafssons, Wigans och Nydahls avhandlingar. Det förklarar delvis olika perioder som undersöktes, t ex hos Nydahls undersökningstid som var mellan 1860 och 1930. Nydahls avhandling redovisade stor ökning av röstande befolkning från 1910. Det tolkar jag som att de fattiga var ringa intresserade av att rösta eller aktivt delta i det kommunala politiska livet eftersom val inte var proportionella fram till 1910. De fattiga visste ändå att trots sitt deltagande kunde de inte påverka vilka som valdes och vilka beslut som fattades. Dåvarande beskattningspolitiken ledde till att många fattiga avstod att rösta. Det stämmer väl med vad Sven Ulric Palme skrev, att intresse för röstande ökade från 1910, när bolagsväldet i landskommunerna hade brutits.⁹⁶ Vad beträffar rekryteringsmönstret av kommunala politiker var det mycket stabilt. Kommunalstämmans ordförande August Johansson i Gränna landskommun hade sin tjänst under hela 21 års undersökningstid. Nästan alla politiker var ägare och den situationen var bestående i båda två undersökta kommuner. Den nämnda tidigare August Johansson var den enda arrendatorn som var en nämndeman i Gränna landskommun. Alla andra var ägare, bland dem var tandläkaren Johan Nilsson som var kommunalnämndsordförande i Rogberga mellan 1891- 1897. Övriga politiker i båda kommuner, tillhörde ägargruppen. I enighet med Max Webers teori var nästan alla kommunala politiker ägare och andra klasser saknade representanter i de kommunala myndigheterna. Mest tid offrade jag på att studera digitaliserade kyrkoböcker för Gränna landskommun 1887-1889 för att få veta mera om befolkningens mortalitet mm vilket ledde till att jag misstänkte en trolig influensaepidemi i Gränna landskommun under 1889. Det ser ut som att dåvarande politikerna tillämpade själv censur för att inte uppge vad som kunde ställa till problem för befolkningen och även hota deras ställning som kommunala politiker. Undersökningen visar att social och ekonomisk status hade betydelse vid valet av kommunala politiker eftersom nästan alla var ägare. De rika med stort antal

⁹⁶ Palme 1962, 232.

röster kunde genomföra val av personer från egna kretsen eller överklassen. Det skedde i begränsad omfattning eftersom kommunala myndigheter var mindre intressanta för överklassen och bönderna var en maktfaktor i båda kommunerna. Enligt Harald Gustafsson, hade en byråkratisering av det kommunala livet heller ännu inga förutsättningar att innebära annat än att verksamheten i sig kom att följa fastare normer.⁹⁷ Det som tog mest utrymme inom den kommunala verksamheten var diskussioner om fattigvård och nödvändiga reparationer av offentliga byggnader och vägar, vilket framgår även från Grännas och Rogbergas kommunalstämmoprotokoll.⁹⁸ Liknande diskussioner pågick under hela undersökningsperioden som präglades av en lugn stämning utan större motsättningar. Båda socioekonomiskt utvecklade undersökta kommuner krävde ägande av fastigheter från personer som ville bli politiker för att bli valda till ett politiskt uppdrag. Det styrker fakta att de flesta av kommunala politiker var ägare och ganska ofta låginkomsttagare med fyrktal under 100. Det tyder på att de rika bevarade sina intressen genom att använda det tillgängliga stora antalet röster och välja de som var lämpliga. Själva valde de flesta av rika att inte aktivt delta i det politiska kommunala livet. Ett undantag var två officerare från familjen Ribbing som satt 8 år i Rogbergas kommunala organ (1899-1907) och en godsägare och friherre i Gränna landskommun A. J. Johansson som var en ledamot under 12 år (1879-1891). Max Webers teori visade att de flesta politikerna i Gränna och Rogberga kommuner var ägare: bönder och godsägare och tillhörde ägarklassen.⁹⁹ Enligt Anders Wigrens teori om socialgruppstillhörighet var de flesta politiker från grupp 1-godsägare och grupp 3-hemmansägare. Olyckligvist placerade Wigren arrendatorer i samma grupp 3 som hemmansägare och det stämmer inte alls med mitt resultat eftersom arrendatorer försvunnit från den politiska arenan redan 1889.¹⁰⁰ Information om skattebetalarnas yrke saknades om de flesta i fyrktalslängder men fanns i kyrkoböcker vilka undersöktes i mycket begränsad omfattning på grund av problemet med att avläsa handskrivna texter. Problemet var inte källmaterial som innehöll nödvändiga uppgifter utan just att avläsa handskrifter. Det gick inte heller att styrka om det skedde stora folkrörelser från eller till de två valda kommunerna eftersom skatten betalades bara av cirka 10 procent av den svenska befolkningen (1871) trots att alla utflyttade och inflyttade redovisas i kyrkoböcker och den situationen fanns kvar även under undersökningstiden. Den enda utflyttningen av befolkning som upptäcktes var i Gränna landskommun under åren 1887-1889. Denna ledde till minskning av boende med 311 personer (från 3011 till 2700) och övergående ekonomisk stagnation.

⁹⁷ Gustafsson 1979, 103.

⁹⁸ Riksarkivet.se, Kommunalstämmoprotokoll för Gränna och Rogberga landskommuner 1887-1907.

⁹⁹ Månson 1998, 56 ff.

¹⁰⁰ Wigren 1988, 48.

Eftersom under hela undersökningstidens 21 år stod ägare som betalade skatt mellan 80 och 90 procent disponerade de i samma omfattning övervägande antal röster. Därför betraktar jag den kommunala reformen från 1862 att utöka rösträtten hos allmänheten som ett misslyckande eftersom samma elit hade behållit beslutandet i de båda två undersökta landskommunerna. Det bekräftar Max Webers teori om ”elitisering” som ledde till att det etablerades grupper med ett stort inflytande som bestämde om allt det väsentliga och den stora majoriteten av befolkningen kunde bara vara åskådare till den kommunala politiken.

Wigrens undersökning med en longitudinell metodansats visade att godsägarnas röstinnehav minskade konstant, från 40 procent av rösterna 1875 till 25 procent 1890, till 23 procent 1900, till 8 procent 1911 och till cirka 5 procent 1918. År 1875 hade torpare och arbetare cirka 10 procent av det totala antalet röster trots att de utgjorde cirka 75 procent av befolkningen i landskommunen Locknevi. Den grupp som övertog godsägarnas förlorade andelar var bönder som ökade från cirka 40 procent år 1875 till cirka 75 procent år 1890. Från Wingrens avhandling framgår inte hur situation ändrades för arrendatorer eftersom de redovisades tillsammans med hemmansägare i grupp 3.¹⁰¹ I min undersökning ökade nästan hela tiden antalet fyrkar för juridiska personer och för fysiska personer som hade inkomster utanför jordbruket. Wigren uppgav ingenting varken om juridiska personer eller om personer som var verksamma utanför jordbruket. Om det inte fanns juridiska personer i de undersökta samhällena borde Wigren ha informerat om det.

I stort sett delar jag Haralds Gustafssons (1989) uppfattning att reformen 1862 bara var på papper och i verkligheten inte ändrade mycket för den breda allmänheten.¹⁰²

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Jönköpings kommun stadsarkiv

Gränna landskommun

Kommunalstämmaprotokoll, 1862-1934

Fyrktalslängder, 1862-1934

Gränna stadskommun

Gränna Stadsfullmäktiges Protokoll 1873-1892, A1:2

Gränna fattigvårdsstyrelse protokoll 1850-1910, A1:1

¹⁰¹ Wigren 1988, 48 och 53.

¹⁰² Gustafsson 1989, 77-103.

Fyrktalslängder, 1887-1920

Rogberga Landskommun

Kommunalstämmoprotokoll, A1:1, 1867-1941

Fyrktalslängder, 64:1, 1888-1905

Riksarkivet.se

Gränna landskommun kyrkoarkiv 1887-1907 från <Riksarkiv.se> hämtad 2015-10-25/11-10

Rogberga kyrkoarkiv 1887-1907 från <Riksarkiv.se> hämtad 2015-07-10/10-20

Statistiska Centralbyrån 1887-1907 och BiSOS (*Bidrag till Sveriges officiella statistik*) för år 1892 och 1904; Serie R, Valstatistik, Kommunala rösträtten för åren 1892 och 1904.

Serie A, Befolkning, År 1904, från <Riksarkiv.se> hämtad 2015-9/1-8.

Tryckta källor

Tidningen *Jönköpings Posten* 1887-1907 från mikrofilmer på Jönköpings kommunala stadsbibliotek avlästa 2015-12-01/ 2016-01-03

Litteratur

Andrén, Gunnar. 1937. *Tvåkamarsystemets tillkomst och utveckling. Sveriges riksdag, del 2:9*. Stockholm: Riksdags Förlag.

Broady, Donald (red.). 1998. *Kulturens fält*, Göteborg: Daidalos.

Carlsson, Sten. 1956. *Bonden som politiker 1809 – 1866* i Enoch, Ingers (red.) *Bonden i svensk historia*. Stockholm: Lantbruksförbundets Tidskrifts Aktiebolag.

Ericsson, Tom. 1989. Recension av Wigren, Anders. *Från fyrk till urna. Om rösträtt, valdeltagande och politisk rekrytering i småländska byar 1875- 1946*. Kulturgeografiska institutionen. Stockholms universitet. B 67. Stockholm 1988. I Svensk geografisk årsbok 1989. Årg. 65. Lund 1989.

Gadd, Carl-Johan. 1983. *Järn och potatis. Jordbruk, teknik och social omvandling i Skaraborgs län 1750- 1860*. Göteborg: Ekonomisk- historiska institutionen vid Göteborgs universitet.

Gerger, Torvald och R. Miller, 1985. *Social Change in 19th century Swedish agrarian century*. Stockholm: Stockholms universitet.

Gruvberger, Nils. 1968. *Det industriella genombrottet* I Carlsson, Sten (red.) och Rosén, Jerker (red.) *Den svenska historien. Industri och folkrörelser 1866 -1920*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Gullberg, Erik och Lennart, Ameén, 1971. *Jönköpings stads historia efter kommunalreformen 1862. Del III*. Jönköping: Jönköpings kulturnämnd.

Gustafsson, Harald. 1979. *Sockenstugans politiska kultur. Lokal självstyre på 1800-talets landsbygd*. Stockholm: Stadshistoriska institutet.

Johansson, Bertil. 1974. *Social differentiering och kommunalpolitik. Enköping 1863-1919*. Uppsala: Studia Historica upsaliensia 59.

Hultqvist, Per. 1954. *Riksdagsopinionen mot ämbetsmannaintressena från representations-Reformen till 1880-talets början*. Göteborg: Göteborgs universitet.

Jansson, Torkel. 1982. *Samhällsförändring och sammanslutningsformer. Det frivilliga föreningsväsendets uppkomst och spridning i Husby -_Rekarne från omkring 1850 till 1930*. Studia Historica Upsaliensia 124.

- Kajiser, Fritz. 1962. *1862 års kommunalförordningar ur Hundra år under kommunalförfattningarna 1862- 1962*. Stockholm: Kommunala Förlaget.
- Lundkvist, Sven. 1977. *Folkrörelserna i det svenska samhället 1850- 1920*. Stockholm: Sober förlags AB, ,
- Mellquist, Einar. 1974. *Rösträtt efter förtjänst. Riksdagsdebatten om den kommunala rösträtten i Sverige 1862- 1900*. Stockholm: Stadshistoriska institutet.
- Morell, Mats. 2001. *Jordbruket i industrisamhället 1870- 1945*. Stockholm: Natur och Kultur/LTs förlag.
- Månson, Per. 1998. *Max Weber* i Broady, Donald(red.): *Kulturens fält* Göteborg: Daidalos.
- Nilsson, Lars & Håkan Forsell. 2013. *150 år av självstyrelse. Kommuner och landsting i förändring*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.
- Nydahl, Erik. 2010. *I fyrkens tid*. Östersund: Mittuniversitet.
- Nyström, Lars. 2003. *Potatisriket. Stora Bjurum 1857- 1917. Jorden, makten, samhällen*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Palme, Sven-Ulric. 1962. *De första kommunalstämmorna, ur Hundra år under kommunalförfattningarna 1862- 1962*. Stockholm: Kommunala Förlaget.
- Palme, Sven-Ulric. 1962. *Kommunalordförande för hundra år sedan ur Hundra år under kommunalförfattningarna 1862- 1962*. Stockholm: Kommunala Förlaget.
- Palme, Sven-Ulric och Ernst-Folke Lindberg. 1962. *Första statsfullmäktigevalen ur Hundra år under kommunalförfattningarna 1862- 1962*. Stockholm: Kommunala Förlaget.
- Palme, Sven-Ulric. 1962. *De första proportionella kommunalvalen ur Hundra år under kommunalförfattningarna 1862- 1962*. Stockholm: Kommunala Förlaget.
- Persson, Lennart K. 1984. *Arbete, politik, arbetarrörelse: En studie av stenindustrins Bohuslän 1860-1910*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Thurén, Torsten. 2003. *Källkritik*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wallin, Gunnar. 1961. *Valrörelser och valresultat. Andrakammarvalen i Sverige 1886-1884*. Stockholm: Stockholms universitets förlag.
- Widerberg, Karin. 1980. *Kvinnor, klasser och lagar*. Stockholm: Liber Förlag
- Wigren, Anders. 1988. *Från fyrk till urna. Om rösträtt, valdeltagande och politisk rekrytering i småländska byar 1875- 1946*. Stockholm: Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet, serie B, nr 67.
- Winberg, Christer. 1975. *Folkökning och proletarisering. Kring den sociala strukturuomvandlingen på Sveriges landsbygd under den agrara revolutionen*, Göteborg: Meddelanden från Historiska Institutionen i Göteborg, nr 10, Göteborgs universitet.
- Wångmar, Erik. 2005. *Att skriva stads- och kommunhistoria. En handledning för forskning med stads- och kommunhistoriskt källmaterial*. Stockholm: Stads- och kommunhistoriska institutet, Historiska institutionen, Stockholms universitet.